

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden: aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd. Aan de geabonneerden in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen, wordt de Jaargang, uit hoofde van de 40 pCt, rabat voor transport-, assurantie- en commissie-gelden, tegen de betaling van f 8,50 afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachterij aan de Uitgevers BROESE & COMP. te Breda, of aan den Directeur, den kapitein VAN RIJNEVELD, van de rijdende artillerie, te Breda, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

BEDENKINGEN

OVER ENKELE PUNTEN VAN HET

KRIJGSKUNDIG ONDERWIJS,

EN VOORNAMELIJK DER

KRIJGS-GESCHIEDENIS.

(Vervolg van het karakteristiek overzicht van het Pruisische leger in den zevenjarigen oorlog.)

De krijgstucht, de afrikting der rekruten en de officiersstand.

De krijgstucht had — zooals wij in de vorige § reeds hebben doen kennen — een streng en ernstig karakter. Zij had tot grondslag om de wilskracht van elk individu, geheel en uitluitend tot het belang der koninklijke dienst te beperken, en de bevordering dier belangen als het hoogste doel van al het streven dier wilskracht te doen strekken. *Frederik Wilhelm I* reeds deed de krijgstucht uit dit gezigtspunt beschouwen, en vestigde dezelve op dien hechten grondslag, waarvan hij zelfs niet wilde afwijken. De erfgenaam zijner kroon, voor wien hij de middelen schiep, om eenmaal in de rij der vorsten met onverdoofbaren glans te schitteren, wilde hij — niet zonder daarbij eene zekere despotieke halstarrigheid te toonen — aan die krijgstucht onderwerpen, en wie weet, hoe ver hij dien wil zoude hebben uitgestrekt, indien de staatkunde niet krachtiger had gewerkt dan het gevoel van vader te zijn. De vriend der jeugd van den grooten *Frederik*, de ongelukkige *Katt*, de achterkleinzoon van eenen veldmaarschalk, de zoon eens luitenant-generaals, stierf op het schavot, als een slagtoffer van pligtverzaking, en als een zoenoffer van gekrenkte vaderlijke magt en der beleedigde militaire wetten. Velen hebben deze gestrengheid des koninklijken vaders, in het vasthouden aan de door hem gevestigde beginselen van ouderlijke magt, van militairen dwang en gehoorzaamheid, enkel en alleen op rekening zijner gruwzaamheid gesteld; doch deze hebben zich eenigzins in het karakter des vaders bedrogen. Zijne inzichten vorderden gebiedend een voorbeeld, en *Katt* was ongelukkig genoeg van in

zijn persoon dat voorbeeld aan te bieden, en — hij viel. *Frederiks* hart bloedde op het graf zijns vriends, doch van dien oogenblik af gingen de eigenaardige inzichten zijns vaders, bij de behandeling der zaken, het soldaten-wezen betreffende, in zijn wezen over; hij had de krijgstucht ook van deze zijde beschouwd en begrepen.

Groot was de invloed welken deze gebeurtenis op de inzichten van dien vorst uitoefende; en van den oogenblik af dat hij aan de regering kwam, tot aan het einde van zijne schitterende veldheers- en vorsten-loopbaan, vertoonde zich dien invloed, altijd even jeugdig, even krachtvol, even gestreng. Geene begerente om te straffen, geene willekeurige gruwzaamheid, geen despotiek geweld waren in zijn karakter als eigendommelijkheden overgegaan; alleen pligtvervulling had zijn geheele wezen vervuld. De groote monarch had leeren inzien, dat geene gehoorzaamheid zonder inspanning aller krachten mogelijk was, en dat het grootste verband der menschen aan hunne pligten en hunne gehechtheid aan hunne overigheden, alleenlijk konde daargesteld en bevestigd worden, door de voorbeelden van beloonende en van straffende regtvaardigheid. Zijne eigene gewaarwordingen hadden het hem gezegd, dat deze wijze van handelen de eenige weg was, om de vrees die zij voortbragt, eindelijk te doen overgaan, en, als ware het, te doen oplossen in eene onderworpenere vereering. Den wijsgeerigen historie-kenner zal het niet moeilijk vallen, de bronnen van vele inzichten des konings, dit punt betreffende, in de schitterendste tijdvakken van het oude Romeinsche volk aan te wijzen. Daar had *Frederik* zijne voorgangers gevonden en deze stonden hem steeds levendig voor den geest (1).

(1) In het vierde deel van de *Oeuvres Posthumes* komt, onder 's konings briefwisseling met *Voltaire*, eenen brief voor, door hem als kroonprins op den 7den April 1737 geschreven, waaruit wij de volgende zinsnede, tot bevestiging van hetgeen hierboven bedoeld wordt, overnemen:

« Par quoi mon régiment a-t-il pu exciter votre curiosité? Je voudrais qu'il fut connu par sa bravoure, non par sa beauté. Ce n'est pas par un vain appareil de pompe et de magnificence par un éclat extérieur qu'un régiment doit briller. Les trou-

De Pruisische krijgstucht moest dieper doordringen, dan dáár waar gewone voorschriften vermogen te werken. Zij was berekend om invloed te doen uitoefenen tot in het binnenste van het gemoed, waartoe geene menschelijke magt gewoon is te reiken, ten einde dáár gevoelens te doen ontstaan, die nog meer zeggen dan die, welke door het bewustzijn van trouwe pligtvervulling worden voortgebracht. Daardoor ontstonden vele gewoonten en gebruikelijkheden onder deze troepen, die bij wijze van overlevering werden voortgeplant; ook buiten en behalve het reglement voor de officieren en de krijgs-artikelen voor de onder-officieren en soldaten, bestonden er bijna geene wetten of verordeningen. De wil des konings was bepaald; en door de gewoone, om in een vast gelegd spoor van voorstellingen, van pligten en regten te blijven, en door eene zekere houding, die het leven van het geheel omvatte, moest het leger tot deszelfs zelfstandigheid geraken, en daardoor noch tot de neiging, noch tot den wil kunnen komen, om van die afgebakende baan af te wijken. De hoofd-wetten voor het leger bestonden dus uit het reglement en de krijgs-artikelen, en eenige weinige gemakkelijk te overziene en te bevatten voorschriften. Het overige lag grootendeels in overgeërfdde gewooneheids-regten, welke gewaarborgd werden door zeer streng afgemetenene pligtsbegrippen. De hierdoor voortgebrachte werkingen moesten wel van eenen zeer eigendommelijken aard zijn; zij vormden geenszins het leger tot een' staat in den staat, maar gaf aan hetzelfde eene eigenaardige inrigting, die beschouwd werd als tot best wille van het geheele staats-ligchaam daargesteld te zijn.

Zoodra de rekrut aangekomen en bij eene compagnie ingedeeld was, legde hij — zoo als vroeger gezegd is — op het vaandel den eed van trouw en gehoorzaamheid af; dit geschiedde ten overstaan eens officiers, van den auditeur, welke hem de krijgs-artikelen voorlas, van den jonker, welke het vaandel droeg, en van een' onder-officier welke hem begeleid had. Elk soldaat ontving een exemplaar dezer krijgs-artikelen, waarop tevens aanteekening werd gehouden der uitrustingsstukken welke hij ontving. Daarna ontving hij onderwijs in het exerceren. Tot de individuele vorming besteedde men

pes avec lesquelles *Alexandre* assujettit la Grèce et conquit la plus grande partie de l'Asie, étaient conditionnées, bien différenment. Le fer faisait leur unique parure. Ils étaient, par une longue et pénible habitude, endurcis aux travaux; ils savaient endurer la faim, la soif et tous les maux qu'entraîne après soi l'apreté d'une longue guerre. Une vigoureuse et rigide discipline les unissait intimément ensemble, les faisait concourir à un même but, et les rendait propres à exécuter avec promptitude et vigueur les desseins les plus vastes de leurs généraux »

veel tijd, daar dit doorgaans zes maanden aanhield; zoodat er, in dien tijd, veel meer waarde gehecht werd aan de oefening van den enkelen man dan thans. Het onderwijs liep echter ook over alle gedeelten der vrede- en oorlogs-dienst, hetwelk minder beschouwend, maar te meer praktisch gedaan werd, om de pligten, welke de rekrut als soldaat te vervullen had, hem door gewoone tot eene tweede natuur te maken. Zoo leerde hij, om een voorbeeld aan te halen, het uit- en in-elkander zetten en reinigen zijner wapens, zonder dat men zijn geheugen lastig viel met benamingen der deelen, terwijl men hem het nut en het voordeel dezer werktuiglijke behandeling zoo aanschouwelijk mogelijk maakte. In vele dezer zaken van onderrigt, was het mutuëel onderwijs, zonder dat men de beginselen dezer leertrant nog kende, in gebruik; want de rekrut werd met een oud soldaat in kwartier gelegd, terwijl deze de opdracht had, hem voor den soldaten-stand *op te voordeden*. Door velerlei middelen had *Frederik*, die alles zelf bestuurde, het daarheen geleid, dat de oude soldaten er eene eer in stelden, om, van den eenvoudigen burger of landman een soldaat te vormen; de onderlinge wedijver dier oude knevelbaarden, om de spoedigste en beste resultaten te leveren, was iets geheel eigenaardigs bij het oude Pruisische leger. De rekrut kreeg zodoende niet alleen onderwijs in het reinigen der wapenen, der paarden, der montering-stukken en andere voorwerpen, maar ook, hoe hij zich te gedragen had jegens de officieren, de onder-officieren, zijne kameraden, burgers en andere maatschappelijke standen. Dit onderwijs was geheel overlevering, zonder compendium, en werd door toespraak en voorbeeld gegeven. Men leerde hem het binnen komen en het heen gaan, het vragen en antwoorden, het groeten en het bedanken; alles in een en denzelfden vorm. Reeds bij deze oefeningen werd bij hem den grondslag gelegd, tot het leeren van zich kort en duidelijk uit te drukken, bij het doen van meldingen; in één woord, tot dat militaire laconismus, hetwelk de korporaals en onder-officieren van dien tijd zoo zeer onderscheidde, en dat zoo veel stoffe voor anecdoten geleverd heeft. Van den aanvang dezer oefeningen af, werd er, zoo wel door zijn' krijgs-kameraad als door de korporaals en onder-officieren, op gewerkt, dat de rekrut eene zekere vastheid en handigheid verkreeg in al zijn doen en laten; dat de liefde voor zijne wapenen en voor zijn paard in hem opgewekt en tot gewoonte werd, en dat de spanning zijner opmerkzaamheid zich niet slechts in rij en gelederen bepaalde, maar zich ook tot alles uitstreckte wat maar eenigzins tot de dienst behoorde. Zoo leerde b. v. de infanterie-rekrut van zijnen mentor, hoe noodzakelijk het is om de voeten en het voet-schoeisels steeds zuiver en in goeden staat te houden, en eenen leefregel aan te nemen, overeenkomstig de pligten die bij eenmaal te vervullen

zoude hebben; de kavallerie-rekruut leerde al deze bijzonderheden, en daarenboven ook voor zijn paard dergelijke zorgen aan te wenden. Ook op zijn moreel werd, door den steeds koutenden en van zijnen grooten koning vertellenden mentor, met kracht gewerkt. Niet alleen dat deze wijze van afrigting belangrijke resultaten opleverde, maar zij bevorderde nog eene magtige beweeg-oorzaak tot gehechtheid aan den soldaten-stand en der soldaten-eer, namelijk, de kameraadschap. Datgene nu wat den ouden soldaat tot eene onmisbare gewoonte geworden was, werd den jongeren, eveneens door gewoonte, ingeprent. Dit alles werd door de eigenaardige Pruisische krijgstucht gestempeld, waarover de schrijver der meergemelde *Denkwürdigkeiten* zich als volgt uitlaat:

« Dit onzichtbare en in geen leerboek of voorschrift zamen te vatten iets, ging in het leven van *Frederiks* leger over. Met de hierboven aangeduide (ook door ons opgemerkte) gewoonten, verbond men de dieptreffendste voorstellingen van de onschendbaarheid en onverzaakbaarheid der den soldaat opgelegde pligten, van de heiligheid der krijgs-artikelen, van de eerwaardigheid der overgeleverde begrippen van toewijding, en zodoende ook die der krijgstucht en der groote gestrengheid in de subordinatie. Was nu ook aan den, uit de laagste volks-klasse afstammenden soldaat, de ontwikkeling van het fijne krijgsmans-eergevoel vreemd gebleven, dan hield hem toch de voorstelling van de kracht der krijgstucht, en vooral van het onschendbare geweld der subordinatie, in eene spanning, welke op eene zeer voldoende wijze de plaats van dat fijne gevoel konde innemen. Niet zelden zag men dat fijnere gevoel, voor 't minst in deszelfs ruwe omtrekken, zich dan ontwikkelen, wanneer de eerstbedoelde voorstellingen tot gewoonten waren overgegaan. Dit schijnt de grondslag geweest te zijn waarop *Frederik* bouwde, en de reden te wezen, waarom hij verlangde dat de soldaat zijn officier meer dan de vijandelijke kogels moest vreezen. Daar nu de disciplinaire wetten van het leger op zulke grondvesten rustende waren, zoo kan men ook gevoeglijk beweren, dat deze veel verder reikten dan bloote voorschriften en wetten zich konden uitstrekken.»

Dit alles is ongetwijfeld de schoonste zijde der toenmalige Pruisische krijgstucht, namelijk: de voordeelige uitkomsten die zij voortbragt. Dezelve van eenen anderen kant beziende, zouden wij, nieuweren, welligt geneigd zijn, om de middelen af te keuren, welke tot het verkrijgen dier uitkomsten gebezigd werden. Deze bestonden in zeer pijnlijke lichamelijke straffen, vestingstraf, en in de doodstraf voor misgrijpen tegen de subordinatie. De groote gestrengheid der tucht deed zich voornamelijk gevoelen in de magt aan de onder-officieren en officieren toegekend, om ligte overtredingen dadelijk en op eigen gezag met den stok te straffen. De bevoegdheid

der onder-officieren en officieren om te straffen, was door geene positieve voorschriften begrensd; een pligtmagtig afmeten derzelve, door dienst-gebruik en langdurige ervaring, strekte alleen tot geleider in de toedeeling van tuchtigingen. Doch daar nu door deze bevoegdheid de gehoorzaamheid en onderworpenheid van den minderen aan den meerderen toenam, werden de tuchtigingen ook in gelijke mate minder, omdat vele oorzaken tot straffen werden weggenomen. Deze onder-officieren nu waren voor het grootste gedeelte oude gediende en ervaringrijke soldaten; zij vormden, in dien tijd, *types* in de militaire hiërarchie die geheel verloren zijn gegaan. Deze, even als de hoogere, kenden het doel van hunnen grooten veldheer, ieder in zijne betrekking; dat doel was door gewoonte en door de voorbeelden, welke de koning zelf gaf, in hun geheel aanzijn ingeweven. Zij wisten b. v., dat het des konings verlangen was, dat men bij de oefeningen der nieuwelingen met zeer veel geduld moest te werk gaan, vooral met den goedwilligen, echt Pruisische gevoelens koesterenden jongeling. De handelooze, de ouderlijke tucht onloopene inlander, of de vagebonderende vreemdeling, welke zich onder de Pruisische vaandels geschaard had, was echter niet zoo gewaarborgd tegen den stokslag van zijnen onderwijzer, korporaal of onder-officier, als hij zich halstarrig betoonde. Ligte vergrijpen werden op deze wijze dadelijk onder de oefeningen zelve gestraft. Zwaardere vergrijpen werden op last der officieren of compagnie-chefs en in hunne tegenwoordigheid getuchtigd, en dit klom zoo op tot den regiments-kommandeur. Proces-vormen, of het lang verwijl tusschen vergrijp en straf hadden zelden plaats. Was de heiligheid der subordinatie geschonden, dan besliste de krijgswraden, en velden vonnis. De gewoonte en de ervaring werkten ook hier weder veel sterker dan geschrevene wetten, en daar, in alles en voor alles, het belang van 's konings dienst in de harten van de meeste leden van dat militaire gezin gegriffeld stond, zoo werd dat belang, zoo wel bij de tuchtiging als bij alle andere aangelegenheden, behartigd. Van daar dan ook dat men destijds, in die pijnlijke tuchtigingen, geenszins misbruik van magt zag, of er datgene in ontdekte wat wij, fijner denkende, er welligt in zouden vinden; en dan nog mag men, op de verzekering zoo van den koning zelve, als van oordeelkundige schrijvers van dien tijd, aannemen, dat er werkelijk zelden misbruik van die bevoegdheid gemaakt werd. Zoo zag de oude braaf dienende soldaat zich eenigzins tegen den stok gewaarborgd, al ware het dat hij zich aan een klein verzuim bij het excerceren of andere oefeningen schuldig maakte; en, juist niet door geschrevene wetten of positieve voorschriften, die hem zijne regten deden kennen; neen, maar wel door de ervaring der overheden, die te goed wisten, wat men aan dezulken verschuldigd was.

Menigvuldig zijn de voorbeelden welke de koning zelf gegeven heeft, hoe men in voorkomende gevallen en omstandigheden moest handelen. Zulke voorbeelden geschieden, om zoo te zeggen, ten aanschouwe van het geheele leger, of werd aan hetzelfde van oor tot oor overgeleverd. Zoo strafte *Frederik*, onder honderde dergelijke voorvallen, een' jong subaltern officier met cassatie en joeg hem weg, omdat hij, op eenen langen vermoeijenden marsch (naar Collin), eenen ouden afgemat ten soldaat op eene zeer harde wijze wilde vooruit drijven; een sprekend bewijs van het zoo even door ons geschetste, en dat eene menschkundige toepassing der anders zoo strenge krijgstucht door den koning verlangd werd. Een ander voorbeeld doet *Frederiks* inzichten omtrent het punt van subordinatie kennen: Een soldaat van het 1ste bataillon koninklijke garde, welke door den koning persoonlijk gekend en een zijner (door hem zelf aldus genoemde) lievelingen was, liet *Frederik*, na het krijgsgeregte oordeel geconfirméerd te hebben, wegens een eenvoudig vergrijp tegen de subordinatie, dood schieten. Toegevendheid met gestrengheid vindt men menigvuldig in 's konings handelwijze gepaard; doch geenszins als eene ongelijkheid in humeur, karakter of inzichten, maar altijd als een gevolg van eenerlei denkwijze; niet als eene vorstelijke caprice, maar als eene behoefte om zich-zelfen, even als de minste zijner soldaten, te onderwerpen aan het ijzere en toch menschkundige juk der overgeërfdé en door hem vervolmaakte krijgstucht.

Het beginsel, door den koning aangenomen en dat nimmer bij hem tot wankelen is gebracht, namelijk, dat de hoogere altijd gelijk had, mogt in enkele gevallen hard en zelfs ongeregt toeschijnen; doch deszelfs invloed, in den geheelen omvang genomen, werkte heilzaam.

De krijgswetten, waarvan wij zoo even gesproken hebben, waren vervat in het reglement van 1745; enkele voorbeelden uit hetzelfde ontleend, zal dengenen die hetzelfde niet kennen, een denkbeeld van derzelver gestrengheid geven.

Zoo mogt o. a. een generaal geen ander dorp, dan dat 't welk hem tot inkwartiering aangewezen was, betrekken, op straffe eener geldboete van 200 dukaten, ten voordeele der invalidekas. Te velde zijnde, was het op straffe van 600 dukaten boete verboden, om des avonds groote gastmaaltijden te houden. Op het niet behoorlijk doen van rondes en patrouilles stond vesting-straf. De straf des doods met den strop was vastgezet op de desertie, het plunderen der inwoners, het uitspannen der paarden bij de bagage, wanneer deze aangevalen werd, enz. Op straffe van dood schieten was het verboden, vóór het kommando te vuren. De oudere en hoogere officieren hadden in last, om elk individu die wilde vlugten, neder te stooten. Elk officier die in een retranchement, kerkhof of

of vasten post het bevel voerde, moest zich tot het uiterste verdedigen, en mogt zich niet overgeven, al ware de vijand ook honderdvoudig sterker; overmanning alleen waarborgde hem voor de infame cassatie, enz., enz. Had men nu tegen een dezer wetten gezondigd, of tegen bevelen die gegeven waren en die aan eene dezer bepalingen konde geassimiléerd worden, dan was de koning onverbiddeijk en de straf volgde de misdaad.

Wij hebben aangetoond, hoezeer dit alles werkte, en hoe veel invloed deze vasthoudendheid uitoefende; doch meer nog dan dat werkte de eigen zielskracht des konings op het onderhouden van de door deze krijgstucht voortgebragte krijgsgesest bij zijne troepen. Die zielskracht deed zich vooral schitterend kennen, als hij door het ongeluk bezocht werd en zijne vijanden hem geheel verloren waanden. Zoo vertoonde *Frederik* zich in zijne geheele grootheid aan zijn leger, twee dagen na den ongelukkigen slag van Collin. Bij Hochkirch totaal geslagen, blijft hij, naauwelijks op eene mijl afstands van het slagveld, bijna geheel van artillerie ontbloot, staan, en ontzet Neisse, alsof hij de overwinnaar en *Daun* overwonnen was. Bij Künersdorf ziet *Frederik* zijn leger uitéén geworpen en zoo goed als opgelost, en toch heeft hij zijne bedaardheid van geest niet verloren, naardien hij weinige uren daarna een officier aan den hertog *Ferdinand van Brunswyk* afzendt, met de volgende toespraak: « Wanneer gij *Daun* niet bij Berlijn en *Contades* voor Maagdenburg vindt, dan kunt gij den hertog, uit mijnen naam, verzekeren, dat er nog niet veel verloren is.»

Door deze zielskracht en vastberadenheid, in de ongelukkigste omstandigheden zijns levens, verpersoonlijkte de koning de Pruisische krijgstucht als het hoogste en grootsche beginsel van zijn oorlogs-stelsel.

Hoe duidelijk komen nu niet, door de kennis dezer bijzonderheden, vele anders onbegrijpelijke krijgsefeiten diens grooten mans voor den geest des denkenden beschouwers. Hoe helder spiegelt zich de mogelijkheid aan ons begrip voor, dat *Frederik*, na een verloren slag, den volgenden dag weder even geducht en grimmiger nog, zijne vijanden onder de oogen konde treden, met een leger dat slechts door vijandelijk lood en gevangenschap in fysieke krachten geminderd was, maar door den tooverslag der krijgstucht in moed was gestegen. De koning beval aan zijne soldaten, om meer dapperheid en volharding te toonen, en dit bevel werd even zoo naauwgezet uitgevoerd, alsof hij eenige misgrepen in het wapen-manuaal door eene herhaling deed verbeteren. Die mogelijkheid bestond; want zijne generaals gehoorzaamden blindelings aan zijne bevelen, en van dezen tot den vice-korporaal toe, leed geen bevel eenige vermindering. Alles waakte, ieder in zijnen kring en betrekking, dat er van geene syllabe van het bevel werd afgeweken; de generaals voor de velen, de korporaals

voor de weinigen. Om de volledige werking dezer tucht in al hare trappen en graden nogmaals en met een laatste oog-opslag te overzien, zullen wij den schrijver der *Denkwürdigkeiten* laten spreken:

« Het is zeer natuurlijk, dat in een zoodanig leger de eigenlijke subordinatione den hoogst mogelijken graad van kracht bereiken kon. Daar er nu in de geschiedenis van dat leger geen voorbeeld te vinden is, dat er van het onderwerpen aan die subordinatione en van dat onbepaalde buigen onder den wil der bevelhebbers, op eene tergende en gruwzame wijze misbruik is gemaakt, of tot een spel der overigheden gestrekt heeft, zoo valt het zeer gemakkelijk te begrijpen, dat deze subordinatione, om der dienst wille, geene grenzen kende. De grond waarop zij rustte was daarom zeer vast, het was ijzer! Men heeft gezien, dat opper-officieren hunne troepen tegen den vijand aanvoerende, dezelfde juistheid, dezelfde onverstoorbare opmerkzaamheid van hunne ondergeschikten vergden, als zij dit gewoon waren op de exercitie-plaats aan den dag te leggen. Mij is een speciaal voorbeeld bekend, dat door de oudste staf-officieren van dien tijd is bevestigd geworden: Een regiment (in den 7jarigen oorlog onder den naam van *von Lestwitz*, later onder den naam van *von Tauenzien* bekend), dat in den slag van Breslau het dorp Kleinburg zoude nemen, werd door deszelfs kommandant, den kolonel *von Klizing*, tegen hetzelfde gevoerd. In het vooruit gaan met bataillons vurende, en het aanslaan der geweren niet behoorlijk naar de voorschriften geschiedende, liet de kommandant, in weerwil dat zijne troepen sterk beschoten werden, meermalen afzetten en weder aanleggen, tot dat het eindelijk met de hoogst mogelijke juistheid plaats had, zonder dat er één schot was afgetrokken, noch de minste wanorde te bespeuren was. Deze op zich-zelve onbeduidende en weinig bekende anecdote, bewijst echter genoegzaam, hoezeer de regimenten aan deszelfs chefs onderworpen waren, en hoe deze, gene in hunne hand hadden. De stem des aanvoerders was voldoende, om elke beschouwing, elke overweging of gewaarwording in het gemoed zijner ondergeschikten te doen zwijgen. Zulke troepen verloren, zelfs in de ongelukkigste toevallen, slechts zeer kortstondig hunne houding en bedaardheid, en konden juist daarom spoedig herzameld en in orde gebracht worden. Van dat spoedig herzamelen heeft men bewonderingswaardige voorbeelden gezien, zooals het nactelijke gevecht bij Hochkirch en het ongeluk nabij Cünersdorf bewijzen, in welk laatste, zooals men mij verzekerd heeft, twee grenadiers, die, door een generaal bij de schipbrug van Reitwein als vice-korporaals gesteld, in staat waren, om de in wanorde vliedende menigte tegen te houden en te doen herzamelen. De speciale geschiedenis van vele regimenten levert een aantal van dergelijke voorbeelden, en men kan beweren,

dat in het leger van *Frederik II*, de invloed der bevelhebbers van alle graden zoo ver gegaan is en zoo diep heeft gewerkt, als menschelijke krachten het toelieten.»

Het zoude de grenzen van ons bestek te ver overschrijden, wanneer wij verder wilden uitwijden over dit gedeelte van ons onderwerp. Overigens komen wij nog, bij de volgende behandeling, daarmede in aanraking, om deze en gene bijzonderheden verder te ontwikkelen. Hier hebben wij slechts willen doen gevoelen, welk een graad van gehoorzaamheid en onderworpenheid er bij het leger van *Frederik* bestond, en hoe veel invloed zelfs de geringste in rang, in de militaire hierarchie, daarop uitoefende. Over dat geheel zweefde het genie van dien grooten vorst, en stempelde het met zijnen krijgsgesest. De nabootsing die anderen beproefden, leverde misvormde uitkomsten, omdat zij den vorm voor het wezen hadden genomen, en al hunne denkkingskracht besteedden om dien vorm na te bootsen, terwijl zij den geest die den vorm bezielde, geene opmerkzaamheid hadden geschonken. Die nabootsing konde slavenzin voortbrengen, maar geenszins die ware krijgsgesest welken men bij de Pruisen, zelfs in de geringste bijzonderheden, had moeten bespeuren.

Deze meer bijzondere beschouwingen over de krijgstuicht van *Frederik de Groot*e hebben wij laten vooraf gaan, om dat dezelve, onzes inziens, ten grondslag aan zijn krijgs-genie strekte en er het hoofd-bestanddeel van uitmaakte. Om de verpersoonlijking van dien veldheer goed te treffen, moesten wij ons tafereel eene zoodanige grondverw geven. Al het overige wat wij te beschouwen of te ontwikkelen hebben, staat zoo naauw met dien grondslag in verband en is daarmede zoo zeer in één geweven, dat het goede begrip van elk onderdeel van beschouwing, geheel afhangt van het begrip van dien grondslag. Die zoogenaamde beuzelachtige juistheid, welke bij de individuele oefening der rekruten gevegd werd, was eerder eene oefenschool in het onderwerpen van den wil, dan eene noodzakelijkheid voor taktische vorming; doch met den geest, die bij de Pruisen in het onderwijs geven voorzat, moesten beide vereischten er gelijkmatige voordeelen uit trekken. *Frederik II*, door verkregene uitkomsten misleid, heeft de in éénmenging van dien grondslag met de individuele oefening welligt te ver uitgestrekt, en is daarom, in sommige zijner inzigten, misschien niet geheel en al van beuzelachtigheid vrij te pleiten. Intusschen is het ook eene bewezene daadzaak, dat hij, vooral door zijne nabootsers, die later als zijne regters zijn opgetreden, bijna geheel valsch is beoordeeld geworden. De eenige, die de beste kopij geleverd hebben van zijne krijgstuicht, soldatenvorming en taktische inzigten, zijn de Engelschen, en aan die kopij zijn zij getrouw gebleven. Wat deze daarmede gewrocht hebben, zelfs tegen den krijgs-kolossus der nieuwste tijden, is te be-

kend om hier aan te halen. Dit brengt ons als van zelve tot de vlugtige beschouwing van de individuele oefening der jonge soldaten van *Frederiks* leger.

Met de grootst mogelijke zorg en oplettendheid werd gewerkt om de rekruten van alle wapensoorten eene regte en onbeweeglijke houding te doen aannemen. Deze inleiding tot hunne taktische vorming, had niet alleen ten doel om het door zwaren arbeid of door gewoonte gekromde ligchaam, of de ledematen de regte en oogschijnlijke stijve houding, die men van den Pruisischen soldaat in rij en gelid vergde, te doen aannemen; ook hiermede beoogde men die onderworpenheid te verkrijgen, waarvan wij hierboven gesproken hebben. Iets dat wij als eene opgelegde straf zouden aanzien, werd destijds beschouwd als eene onmisbare oefening, namelijk, het langdurig onbeweeglijk stilstaan, in de houding waarin de onderwijzer den rekrut geplaatst had. Bij die oefening werd zelfs het denkingsvermogen van den rekrut, als ware het, aan banden gelegd, daar geene spier, geen ooglid zich mogt bewegen. Het eigenaardige van het Pruisische onderwijs was, dat men, zoo er geen spoed vereischende omstandigheden bestonden, tot geene andere oefeningen overging, alvorens de rekrut de geveerde houding, stilstaande, langdurig en zonder het ligchaam te vermoeijen, konde bewaren, zelfs dan wanneer men zijne armen op kommando uitstrekken, krommen en weder langs het ligchaam deed afzakken. Deze houding, die — zoo als wij boven gezegd hebben — oogschijnlijk stijf scheen, doch inderdaad berekend was, om later den soldaat een ongedwongen en vrij gebruik zijner ledematen te geven, zoo noodzakelijk bij de gezwinde ladingen, moest hem door kracht van gedwongene gewoonte eigen geworden zijn. Deze oefening achtte men voor de ruiters even noodzakelijk, en als eene inleiding voor hunne onbeweeglijke zitting in den zadel. Daarna volgde de wendingen; vervolgens het marcheren. Al deze oefeningen geschieden zonder wapenen, en niet eerder ging men tot het dragen en behandelen van het geweer over, dan nadat de rekrut in de oefeningen der houding, der wendingen, der rigtingen en in het marcheren zich-zelfen, als het ware, had leeren vergeten, en daardoor de krijgstucht in zijn persoon verzelfstandigd had.

Bijzonder werd toegezien op de loodregte dragt van het geweer, waartoe de zamenstelling der geweer-laden was ingerigt. Dit was een der hoofd-gebreken bij het Pruisische leger, 't welk dan ook op de werkdadigheid der vuren eenen zeer nadeeligen invloed uitoefende. De kolven, geheel in de verlenging der geweer-loopen vallende, maakte het doelen onmogelijk, en hoezeer men later dit gebrek door de meerdere buiging der kolven eenigzins verholpen heeft, is men echter, zelfs in onze dagen, nog met dezelfde beuzelachtigheid, blijven hangen aan de regte dragt van het geweer, en alzoo ook aan den nog te

regten stand van den kolf, ten opzichte van de verlengde visierlijn. Nadat de rekrut langdurig in de dragt van het geweer stilstaande, bij de wendingen en bij de marschen geoefend was, ging men tot de handgrepen over, welke destijds zeer menigvuldig waren. Het laatste en gewigtigste gedeelte van het onderwijs was het laden en vuren. Om in den kortsten tijd het grootst mogelijke aantal kogels naar den vijand te kunnen afzenden, gold hier als hoofd-beginsel. Langdurig en menigvuldig waren de oefeningen in dit gedeelte, zoowel met blind vuur als met losse patronen. Het hoofdzakelijke, namelijk, het rigten en de oefeningen in het schijf-schieten, werd geheel verzuimd; dit was ook ondoenlijk met de toenmalige zamenstelling der geweren. Het is wel eenigzins te verwonderen, dat *Frederik*, die tot nog toe als den grootsten tacticus moet beschouwd worden, aan deze leemte zijn zegel gehecht heeft; zijne grondstelling in dit opzigt was, dat het aantal kogels de min gegronde tref-zekerheid moest verbeteren. Intusschen valt hierbij op te merken, dat het toenmalige Pruisische geweer-vuur somwijlen, in vergelijking van de andere legers van dien tijd, werkelijk zeer moorddadig was. Zulks kon plaats hebben door de onbegrijpelijke onderworpenheid der troepen aan de stem hunner aanvoerders. Bij den aanslag lagen de geweren horizontaal, en onderling, door de onwrikbare afrigting der manschappen, volmaakt in hetzelfde vlak. Werden er nu salvo's gedaan tegen den vijand, en bevonden deze zich in het aangegeven kogel-vlak, dan is het ligtelijk te begrijpen, dat hier de afrigting der troepen en de bovenbedoelde onderworpenheid, het aangeduide gebrek somwijlen zeer voldoende verhielpen. Hier echter blinkt dan ook wederom het groote overwigt van de Pruisische krijgstucht helder door. Bij het reglement was bepaald, dat de soldaat vijf malen in eene minuut moest kunnen laden en afschieten, en de zesde lading met geschouderd geweer volbragt hebben.

Met de noodige wijzigingen in het gebruik zijner wapenen te voet, werd de kavallerist op dezelfde wijze onderwezen. Als hij daarin behoorlijk geoefend, en alzoo, in den zin des woords, reeds tot soldaat gevormd was, dan eerst werd hij te paard gezet. De zitting, waarbij hij tot de krachtige voering van de sabel, leerde zich in de stijgbeugels op te geven, het bewegen van de hand, van zijn paard en de houding van het evenwigt, werd eerst in stap en daarna in de snellere bewegingen onderwezen. Vervolgens kreeg hij praktisch onderwijs in de natuur van het paard, voor zoo verre als zulks voor den ruiters noodzakelijk geacht werd; in het gebruik van handen en beenen, het optoomen, het zadelen, pakken, enz. Dit alles werd zoo menigvuldig en langdurig herhaald, tot het den rekrut tot eene onwrikbare gewoonte geworden was. Zeer zorgvuldig werd het onderwijs in de eigendommelijke

wapenen der ruiters, namelijk, der sabels en stoot-degens gegeven. Zoodra de ruiters in dit alles, en om zoo te zeggen, op hunne paarden als te huis waren, kwamen de zoogenaamde *tours de force*, het springen over sloten, barrières en heggen aan de beurt; waarin de ruiters langdurig individueel geoeffend werden.

Wanneer *Frederik* vele gebruiken, betreffende de vorming der infanterie-troepen, van zijnen vader had overgenomen, zoo heeft hij echter den eenigen en waren grondslag gelegd voor de vorming eener goede ruitery. Zijne denkbeelden daaromtrent grenzen aan de volmaaktheid; en aan zijne persoonlijke bemoeijingen had hij ook die voortreffelijke kavallerie-aanvoerders te danken, die, met hem ten grave gedaald, nog op hunne even verdienstelijke opvolgers wachten.

Het zoude der moeite overwaardig zijn, om hier in al de bijzonderheden van den officiers-stand van *Frederiks* leger te treden. Dit onderwerp zoude een nieuw veld aanbieden, tot het doen van hoogst gewigtige wijsgeerige bespiegelingen, die wellicht, zelfs in onze dagen, nog beweeg-oorzaken tot het doen van toepassingen konden vinden. In de vorming van dien stand blinkt het krijgs-genie des konings helder uit, en doet den naar leering strevendenden krijgsman dieper in de geheimen zijner krijgsvoering dringen, daar het hem nog meerdere middelen leert kennen, die dat genie aanwendde, om op zijne vijanden zegepraal op zegepraal te behalen en in ongelukkige gevallen de ergste gevolgen te ontgaan. Zij staft tevens de waarheid, dat het niet de Pruisische taktiek van dien tijd alleen was, die Pruisen op het standpunt plaatste, waarop het zich na den zevenjarigen oorlog gevestigd heeft, zoo als vele blinde navolgers van uiterlijke vormen, en eenige *soit disant* krijgskundige schrijvers hebben willen beweren. Het opsommen en ontwikkelen van al deze bijzonderheden zoude ons echter te ver voeren, en uit het oog doen verliezen, dat wij slechts een vlugtigen blik wilden werpen op het Pruisische leger in den zevenjarigen oorlog, om aan te wijzen, hoe hetzelfde, naar ons inzien, moet bestudeerd worden. Wij zullen alzoo slechts de hoofd-karaktertrekken van dien stand, doch in voldoende omvang, schetsen, om den veldheer en zijne werktuigen ook van die zijde te doen kennen.

De eer was de grondslag waarop *Frederik* zijne officieren stelde, en waarnaar hij hunne beginselen, hunne inzichten omtrent hunne sociale positie, hunne verhouding tot de subordination, tot de dienstplichten, hunne wijze van denken, hunne studiën vormde. Braafheid, vaderlandsliefde, betrekkingen tot kameraden en tot de andere maatschappelijke standen, alle deze zedelijke hoedanigheden moesten opgewekt, levendig gehouden en geprikkeld worden door de eerezucht. De zedelijke

beginselen der eer, welke *Frederik* op eene hoogst mensch-en staatkundige wijze bij het leven van den officiers-stand had ingeweven, waren de banden waarmede hij zijne officieren aan zijne grootsche inzichten, aan krijgstucht en subordinatie bond, en deze werden de hoofdbron der krijgshaftige deugden en der ridderlijke toewijding aan den verhevenen wil des veldheers.

Om dit doel, zoo veel als tijd en omstandigheden zulks toelieten, te naderen, moest *Frederik* aan den officiers-stand een destijds nog ongekennd sociaal relief geven. Het was dan ook eerst onder zijne regering, dat de subalterne officier, in de gezelschappelijke betrekkingen, met de opper-officieren gelijk geschat werden, en geen gezellige teezamenkomst, zelfs van personen van den hoogsten rang, was voor den subalterne officier gesloten. Het was den koning aangenaam, in de hoogere kringen en aan zijn hof vele jonge officieren te zien, en het was zijn verlangen, dat ook deze als mannen van eenen hooger stand behandeld werden. *Frederik* was zelfs, tot bereiking zijner oogmerken, verder gegaan, en bepaalde, dat, indien zelfs een der jongste officieren in een gezelschap, op de een of andere wijze, de gepaste onderscheiding niet bewezen werd, alsdan al de officieren zich konden en zouden verwijderen (1). Het sprak echter van zelve, dat ook de officieren zich dien hooger stand waardig moesten gedragen. Bij de andere legers had dit in het tijdvak van 1740 tot 1786 geenszins plaats, waar een subaltern officier veel te gering geschat werd, om de hoogere gezelschappen te mogen bezoeken. In Pruisen verhef *Frederik II* de montering tot een eerekleed, tot een toegang-biljet aan het hof, terwijl het bij andere hoven bijna een hinderpaal was om de vleugel-deuren eens salons te doen openen. Zelfs uit deze weinige regelen moet den denkenden beschouwer het verschil in het oog vallen, dat noodzakelijk moest bestaan in de aanvoering der Pruisische troepen van dien tijd en in die van derzelve tegenstanders. Door den krijgsmansstand als eenen eerestand te beschouwen, die in eere-belooningen de grootste aanmoedigingen moest vinden, had de menschkundige vorstelijke veldheer een gewenscht hoofddoel zijner inzichten bereikt, namelijk, dat de officier, eenig om des eerswille, zijn leven aan hem ten offer bragt, en alzoo ook alleen (voor 't minste het grootste aantal) door eer beloond

(1) Toen eens in Koningberg (in Pruisen), in den jare 1764, de minister *Tettau* eene assemblée gaf, zocht een jong vaandrig iets achter een der venster-gordijnen. Des ministers vrouw, welke buitengemeen op de zindelijkheid hield, en het gepoederde hoofd des vaandrigh ongaarne aan hare gordijnen zag wrijven, vroeg hem alzoo eenigzins bits: «Wat zoekt gij? Wellicht uw hoed en degen?» Dit vergramde den aanwezenden generaal-inspecteur zoodanig, dat hij zijn hoed nam, vertrok, en door al de aanwezende officieren gevolgd werd.

konde worden. Het gevolg van al deze bemoeijingen was, dat er onder het korps officieren, waarmede de zevenjarige oorlog begonnen werd, een weergaloos *esprit de corps* bestond, dat door de aangegeven middelen onderhouden en bewaard werd. De officieren waren daardoor nader aan hunnen vorst en veldheer gebragt, hadden zich met hem vereenzelvigd; de eer des konings was de hunne, in zijnen roem kweekten zij die van zich-zelve aan; zijne ongelukken deden hunne harten bloeden, en om deze te lenigen, vochten zij onder zijne oogen met leeuwen-moed, en stierven juichend den helden-dood, als zoen-offers van het vergramde noodlot. Hoe de koning zelf gedacht heeft over het korps officieren blijkt, als hij van het jaar 1756 spreekt (*Oeuvres Posthumes*, T. III): « Tous les bataillons, tous les régiments de cavalerie avoient à leur tête de vieux commandeurs, officiers éprouvés, pleins de valeur et de mérite. Le corps des capitaines étoit composé d'hommes murs, solides et braves. Les subalternes étoient choisis; plusieurs étoient pleins de capacité et digne d'être élevés à des grades supérieurs. En un mot l'application et l'émulation qui régnoient dans cette armée, étoient admirables.»

Met zulke inzigten, en verkeerende onder de nog altijd heerschende feudale begrippen, valt het niet moeilijk te begrijpen, dat *Frederik*, in weérwil zijner anders zoo wijsgeerige grondbeginselen, den adel als eene inrigting beschouwde, welke bij voorkeur geschikt was om zijn leger van officieren te voorzien. Wij gelooven het niet ondienstig, 's konings denkwijze hieromtrent door eene aanhaling uit zijne eigene geschriften (*Oeuvres Posth.*, T. V) op den voorgrond te stellen. « Il est plus nécessaire que l'on ne croit, de porter cette attention au choix des officiers, parceque d'ordinaire, la noblesse a de l'honneur. Il ne faut pas disconvenir cependant, que quelque fois on rencontre du mérite et des talens chez des personnes sans naissance; mais cela est rare, et dans ce cas on fait bien de les conserver. Mais en général, il ne reste de ressource à la noblesse que de se distinguer par l'épée; si elle perd son honneur elle ne trouve pas même un refuge dans la maison paternelle; au lieu qu'un roturier, après avoir commis des bassesses, reprend sans rougir le métier de son père et ne s'en croit pas plus déshonoré.»

In onze dagen moet eene zoodanige uiting meer dan vreemd klinken; maar, wanneer men zich slechts in de tijden, waarvan hier de sprake is, en in derzelder maatschappelijken toestand verplaatst, dan wordt des konings denkwijze eenigzins geregvaardigd. Zeker is het echter, dat, indien *Frederik* de volledige emancipatie van den zoogenaamden middelstand had mogen beleven, hij daarover ook anders zoude gedacht hebben.

Frederik II ging alzoo van de grondstelling uit, dat de officieren van zijn leger, op eenige uitzonderingen na, edellieden

moesten zijn, en wel de officieren der veld-infanterie, der kurassiers en der dragonders, geheel of gezamenlijk, en die der huzaren, artillerie en garnizoens-regimenten gedeeltelijk. Bij de laatstgenoemde regimenten bleven plaatsen open, welke door niet adellijke officieren konde vervuld worden. Wanneer nu echter de koning de voorkeur aan den adel gaf, dan wilde hij toch, en met niet minder gestrengheid, dat de niet adellijk geboren officier, even zoo zoude denken, als hij vermeende dat de edelman moest denken en handelen. Al de voorschriften welke *Frederik* in dat opzigt gaf, even als de wijze zoo als hij verlangde dat de officieren moesten behandeld worden, hadden dan ook die strekking, dat de officiersstand op zich-zelfen beschouwd, zelfs den adeldom gaf aan diegenen welke van burger-ouders afkomstig waren.

De inzigten en grondstellingen, welke de groote monarch volgde in het beproeven, vooruit zetten en beloonen van talenten en bijzondere verdiensten, waren geheel overeenkomstig den hierboven medegedeelden grondslag. De vasthoudenheid aan zijne grondbeginselen drong tot zijne ondergeschikten door, en deze drukten op de beginselen, waardoor zijne officieren geleid werden, een onmiskenbaar zegel van vastheid van karakter, zoo hoogst noodzakelijk bij de krijgsveldtocht. Ook hierin werkte het voorbeeld des konings meer dan honderde besluiten en voorschriften.

Frederiks handelwijze ten opzichte zijner officieren, was dus bijzonder geschikt om eenen zekeren, zoogenaamden kasteengeest onder hen te vormen; eenen geest, die het welgevallen van sommige schrijvers der 19de eeuw niet heeft mogen wegdragen. De uitkomsten welke Pruißens groote koning met zijne wijze van zien heeft verkregen, spreken echter te voordeelig van den krijgsgesest en ridderzin, welke hij onder het officiers-korps heeft kunnen opwekken, dan dat wij ook daarin het overwigt van zijn genie zouden miskennen. Wij zijn er zelfs verre van af, om, even als enkele schrijvers het willen doen voorkomen, te stellen, dat des konings inzigten met zijne officieren niet in overeenstemming waren met die welke hij met de mindere militairen had; integendeel, wij vermeenen te kunnen beweren, dat al de deelen van dat groote krijgs-werktuig harmonisch inéénpasten. Onze voorafgaande beschouwingen zullen trouwens, zoo wij hopen, die harmonie duidelijk genoeg hebben doen zien, daar in de hoogere militaire hierarchie dezelfde krijgsveldtocht als bij de mindere heerschte, en het verschil alleen bestond in de middelen waarmede dezelve werd onderhouden. En — dit valt den denkenden lezer dadelijk in het oog — het was juist die harmonie in de werking van al de zamenstellende deelen van zijn groot werktuig, die *Frederik* dat groote overwigt boven zijne tegenstanders gaf.

Omtrent het intellectuele gehalte van zijn officiers-korps zijn

minder bijzonderheden bekend. De elementaire-manoeuvretactiek was echter een noodzakelijk vereischte voor elk officier, waarop met zeer veel gestrengheid gelet werd (A). De krijgskunst in grooteren omvang genomen, was door de oude officieren, welke *Frederik* van zijn koninklijken vader erfde, niet of weinig beoefend. Hij had dit bij zijne eerste veldtogten met leedwezen opgemerkt, en van dáár zijne bemoeijingen om den lust tot de studie der krijgskunst aan te kweeken, die dan ook bij de jongere officieren zeer goede resultaten opleverde. *Frederik* heeft zelfs in zijne werken (*Oeuvr. Posth.*, T. III) openlijk geklaagd, dat zijne generaals op verre na niet zoo kundig en geschikt waren als vele zijner jeugdige officieren, en dat men bij de benoeming der eersten naauwgezét de ancienniteit gevolgd en geenszins de verdiensten in aanmerking had genomen. De koning voegt er echter bij, dat dit van ouds overgeërfd misbruik de ontkiemende verdiensten geene schade had gedaan, dewijl hij weinige korpsen detacheerde, en alzoo weinig zelfstandige aanvoerders heeft behoeven te gebruiken. Zijne generaals vochten onder zijne oogen en onder zijne leiding; zij behoefden alzoo minder zelfstandigheid, daar zijn genie over hen waakte (1).

(Het vervolg hierna.)

(1) Eene zeer opmerkwijde bijdrage tot het bovengestelde, levert de Pruisische generaal *von Valentini*, in zijn onschatbaar werk *die Lehre vom Krieg*, II Band, welke wij hier doen volgen:

« *Frederik II* had generaals die niet veel meer dan bloote werktuigen waren, aan wie hij echter vertrouwde en kundige adjudanten toevoegde, welke *Berenhorst* met de cornacs der olyphanten vergelijkt. Wanneer nu dergelijke aanvoerders, in weérwil hunner bekrompenheid van geest, hunne zaken deden, zooals b. v. de generaal *Hulsen*, dan moeten de oorzaken daarvan worden gezocht in de toenmalige wijze van krijgsvocering. Deze, eenvoudiger van aard, minder kennis vorderend dan thans, werd daarenboven door den alom tegenwoordigen veldheer in persoon geleid, waarbij de bedoelde aanvoerders, met hunne geoefende taktiek, door eene koelbloedig instinktaardige dapperheid, en eene met den tijd passende grofheid zich den eerbiedigen. De bedoelde klasse van *Frederiks* hoofd-aanvoerders waren met deze, juist niet te verachten, eigenschappen in groote mate toegerust. Van bovengenoemde generaal *Hulsen* is bekend, dat de kapitein *von Gaudi* aan hem was toegevoegd, en dat gene slechts teekende wat deze hem voor lag, en zich sloeg. Jonge kundige adjudanten doorgrondten de dispositiën die te nemen waren, en herinnerden hunnen generaal, bij de uitvoering, hetgeen wat noodig was, en deze beval dikwerf zonder zijne eigene bevelen te begrijpen. Eenmaal trok de generaal *Hulsen* op deze wijze met zijne troepen, voor eenen overwigtigen vijand en *échiquier* terug. *Hulsen* bleef steeds bij de linie welke met den vijand slaags was, en kom-

BIJLAGEN.

A. Dat *Frederik II* in den loop der door hem gevoerde veldtogten, werkelijk het belang der krijgskundige studien, zelfs voor de subalterne officieren, had ingezien, blijkt uit zijne geschriften en uit alle zijne gezegden. Bij het klimmen zijner jaren begon hij hierop ook sterker aan te dringen, en de inspecteurs aan te manen, dat zij ijverig moesten blijven waken, dat de officieren zich bekwaam maakten in alles wat den oorlog aanging. Al de groote veldheeren zijn het trouwens, op dat punt eens geweest, en verschillen daaromtrent met het gevoelen van eenige lagere aanvoerders en opper-officieren van hunnen en onzen tijd, die bleven en nog blijven beweren, dat de studien der officieren tot niets dienen dan om wijsneuzen te vormen, en dat men ook zonder de theorie eene schitterende loopbaan kan afleggen. Wij voor ons vermeenen echter, dat de raadgevingen van eenen *Montecuculi*, *Turenne*, prins *Eugenius*, *Frederik* en *Napoleon*, een weinig meer gewigt in de schaal leggen, dan het oordeel der bedoelde en niet genoemde mannen van zoogenaamde ondervinding.

mandeerde. Zijn adjudant, een zekere luitenant *Steuben*, had van hem den last ontvangen, om de terugtrekkende linie te geleiden, en overeenkomstig het terrein in eene nieuwe positie te stellen, waarna de generaal zich alsdan terugtrok. Toen nu bij een meermaal herhaald terugtrekken, de luitenant *Steuben* in zijne nieuwe positie bemerkte, dat het meer dan tijd werd dat de voorste linie terugtrok, zond hij eenen ordonnans-officier naar zijnen generaal, om hem zulks te herinneren. Deze jonge officier, weinig bekend met de behoorlijke vormen eener zoodanige opdracht, deed dit alsof hij een bevel overbragt, zeggende: « De luitenant *Steuben* laat uwe excellentie zeggen van terug te trekken.» De generaal bleef koelbloedig, doch antwoordde zeer plat technisch: « Laat de luitenant *Steuben*, hij heeft mij niets te bevelen;» doch nadat hij op deze wijze zijn gezag eenigzins gered had, beval hij, den wenk volgende, dadelijk het regts-om keert, en trok af. Mannen van dergelijken stempel zouden zich in onze dagen niet meer op hunne plaats kunnen houden (*dit is nog problematiek; enkele exemplaren van deze editie zouden, bij eene naauwkeurige nazoeking, welligt nog te vinden zijn*). Men heeft *Frederik II* wei willen beschuldigen, dat hij uit ijdelheid aan zulk soort van mannen den voorkeur boven zelfstandiger aanvoerders gaf. Behalve prins *Hendrik*, vinden wij onder al zijne generaals (na *Schwerins* dood) slechts eenen *Fouqué*, *Kleist*, *Wunsch* en den ongelukkigen *Fink*, die zelfstandig hadden kunnen zijn, en dan nog kan men de vraag doen, of zij meer dan korps-generaals waren. *Seidlitz* was kavallerie-generaal, en *Zieten* voorhoede-generaal; doch door zulks aan te duiden, willen wij geenszins, omdat zij het *par excellence* waren, hunnen roem bekorten.

Een voorschrift door *Frederik II* aan zijne inspecteurs der infanterie, den 25sten Julij 1785, gegeven, bewijst ontegensprekelijk hetgeen wij hierboven aanvoerden. Wij zullen slechts den aanhef van dat voorschrift mededeelen, om hetzelfde te staven. *Frederik* zegt dan:

« Er zijn vele onderwerpen waarop de inspecteurs moeten acht geven, opdat de regimenten, waarover zij het opzigt hebben, steeds in goede orde bevonden worden.»

« Een dezer onderwerpen is, dat de regimenten zoodanig geoefend zijn in het *laden*, *avanceren*, *deploijeren* en in de *manoeuvres* die bij ons zijn ingevoerd, dat zij dit alles, ten allen tijde, zonder wanorde (*confusion*) kunnen uitvoeren. Hierbij staat *oefening* op den voorgrond, en deze moet zoo lang worden aangehouden, dat de lieden het zoodanig gewoon worden, dat zij het niet anders dan ordenlijk kunnen uitvoeren.»

« Het tweede onderwerp, dat veel « *importanter* » is, betreft de tucht en de vorming der officieren; daarbij is nog veel te voegen, dat in het vervolg van tijd de grootste aandacht (*attention*) vordert, om het voorgestelde doel te bereiken.»

« De regimenten kunnen niet anders dan als machines beschouwd worden, maar die voor de aanvoering een hoofd noodig hebben; hoe goed nu ook een degen is, zoo is hij toch niet in staat iets uit zich-zelve te doen, wanneer hij niet door eenen goeden en sterken arm gevoerd wordt, die denzelfden weet aan te wenden.»

« Mijne denkbeelden daaromtrent zijn voorloopig daarop gericht, dat er tot bereiking van dat doel niets mag verzuimd worden. De inspecteurs moeten dan ook bij de officieren, der onder hun opzigt staande regimenten, meer « *ambition* » en meer « *application* » in de « *solide* » dienst inboezemen. Bij eenen langdurigen vrede, zooals de tegenwoordige, die meer dan 20 jaren geduurd heeft, kan er onmogelijk zoo veel « *avancement* » zijn als in den oorlog, waarbij jaarlijks 4 à 5 veldslagen zijn geleverd. Wordt het nu eenmaal oorlog, dan vindt men reeds in het eerste jaar zoo vele officieren die « *invalides* » worden, en zoo vele anderen die de dienst verlaten, dat zeer spoedig de staf-officiëren bij de regimenten geheel vernieuwd zijn. Wanneer nu de officieren, luitenanten en vaandrigen, nimmer er aan gedacht hebben, wat zij als kapiteins, majoors, kommandanten van regimenten en als generaals te doen hebben, en zij komen werkelijk in den graad van « *avancement*, » zoo weten zij niet wat te doen, en wat de stand, waarin zij zijn, mede brengt. Er is geen kapitein, geen majoor, geen staf-officier, die niet in het geval kan komen van een klein korps te moeten aanvoeren, hetzij bij eene « *fouragering* » hetzij bij « *convoijen* » hetzij bij « *voor- of achterhoeden*. » Zijn zij kommandanten van bataillons, dan kunnen zij

in dorpen en op posteringen komen te staan; zijn zij generaals, dan kunnen zij met hunne brigaden gedetacheerd worden, hetzij om den vijand in zijne kwartieren te overvallen, of zijne gedetacheerde afdeelingen aan te grijpen en te verdringen. Tot dit alles behoort het maken van « *dispositien*, » en hij nu die zich niet tijdig genoeg daarin oefent, wordt kolonel en generaal, en als hij dan in het geval komt om dergelijke « *dispositien* » te nemen, weet hij zich niet te helpen, en wel omdat hij aan dergelijke zaken, die toch het voornaamste gedeelte van zijn « *handwerk* » uitmaken, nimmer gedacht heeft. Om nu de zaken daarheen te wenden, zoo is het noodig, de jonge officieren te « *animeren* » dat zij van hunne ledige uren, die zij toch reeds te veel hebben, eenige besteden om hun « *handwerk* » beter te bestuderen, en zich bekwaam te maken, om, als zij eenmaal in de hoogere posten komen, deze alsdan met alle eer en roem te bekleeden.»

VERSLAG

DER

GROOTE MANOEUVRES,

WELKE IN DE MAANDEN JUNIJ EN AUGUSTUS 1857 DOOR DE TROEPEN VAN HET LEGER TE VELDE ZIJN UITGEVOERD.

(*Vervolg van N°. 8, en slot.*)

Bij de mededeeling der veld-manoeuvres, welke in het afgevoelen jaar onder de bevelen van Z. D. H. den luitenant-generaal hertog *Bernhard van Saksen-Weimar-Eisenach*, en onder die van Z. E. den luitenant-generaal baron *van Geen*, door de gekampeerde divisien infanterie zijn uitgevoerd, hebben wij ons van elke aanmerking onthouden. Eenige onzer geabonneerden hebben op dit stilzwijgen bemerkings gemaakt, die — hoe juist ook — echter geenszins in haar geheel door ons kunnen behartigd worden. Een hooger pligt-gevoel, en de behoefte, om, ten allen tijde, eene aan onzen stand en onze betrekkingen passende bescheidenheid in acht te nemen, zal ons steeds geleiden in de beoordeeling van dergelijke onderwerpen van overweging. Doch wanneer wij aan ons zelve de bevoegdheid ontzeggen, om personen of bijzonderheden te beoordeelen, dan gelooven wij echter gerechtigd te zijn tot het doen van algemeene aanmerkingen, en ook daaraan eene plaats te kunnen inruimen.

Men heeft algemeen aangenomen, dat de groote manoeuvres met gecombineerde wapenen, eerder eene oefenschool voor generaals en opper-officiëren, dan voor den subalterne officier en soldaat is. Wanneer men deze bewering met eenig regt op den voorgrond mag stellen, om daaruit af te leiden, dat dan ook

deze soort van manoeuvres uit dit gezigtspunt moeten ontworpen en uitgevoerd worden, dan gelooven wij echter te mogen aannemen, dat soortgelijke oefeningen toch altijd leerrijk zullen zijn, zelfs voor de mindere officieren en voor de troepen zelve. Wij gelooven nog verder te kunnen gaan, en te kunnen betoogen, dat hoe leerrijker men die school voor de generaals en hoofd-officieren maakt, de lagere rangen ook in diezelfde mate er meerder nut uit zullen trekken. Op dezelfde wijze zoude het omgekeerde zeer goed te bewijzen zijn, namelijk, dat hoe minder vruchten de generaals en hoofd-officieren uit de bedoelde manoeuvres trekken, in dienzelfden graad het nuttige voor de lagere graden zal afnemen.

Dit op den voorgrond gesteld, dan vermeenen wij te kunnen beweren, dat, aangezien het werken met gecombineerde troepen elk jaar slechts eenmaal per divisie (de repetitiën niet gerekend) plaats heeft, ook de portie leering, daarbij op te doen, niet dan zeer gering kan zijn.

Wanneer men den gewonen levensloop onzer generaals, kommandanten van brigaden en divisien, nagaat, dan zien wij dezelfde, hetzij bij infanterie- of kavallerie-korpsen, van graad tot graad opklimmen, steeds bij hun wapen dienende, en vóór dat zij den generaals-rang bereiken, niet dan zeer zelden in taktische aanraking met de beide, voor hen vreemde, wapensoorten komen. Bij den gewonen loop van het avancement, vooral bij langdurigen vrede, worden onze hoofd-officieren eerst in zekeren gevorderden leeftijd generaal en kommandanten van brigaden. De langdurige stilstand in elken graad, geeft aan de meesten eene zekere hebbelijkheid in de pligten die zij dáárin te vervullen hebben; de meesten worden dus door eene ijzere gewoonte bekend met de reglementaire taktiek, toegepast op de gewone exercitie-velden. Velen, die het metier ter harte nemen, geven zich moeite om de reglementaire taktiek van hun wapen met die der andere legers te vergelijken, en wijden zich zodoende in al de bijzondere betwiste punten van de behandeling der wapens, bewegings-leer en de leer van tijd en ruimte. Van de anderen, voor wie de noodzakelijke kennis van alles wat tot elken graad gevorderd wordt, een gesloten boek blijft, zullen wij niet spreken, daar het belang van elk gouvernement hier eerder en gebiedend voor dezulken eene *verwydering* dan eene *opklimming* in graden vordert. Wij bepalen ons tot de eerste en talrijkste klasse, en vermeenen alzo te kunnen staande houden, dat vele hierboven bedoelde kolonels tot generaal-majours en brigade-chefs bevorderd wordende, de noodige kennis en geoefendheid bezitten, om hunne brigades volgens reglementaire voorschriften op groote vlakten te doen bewegen.

Men moet alzo aannemen, dat de gewone kampen in dit

opzigt geene leerschool voor hen opleveren, en dat de mindere officieren, die de reglementaire taktiek dagelijks in de garnizoenen of kantonnementen beoefenen, ook geen speciaal nut uit dergelijke vereenigingen trekken.

De vraag kan dus gesteld worden: welk nut men uit de groote vereenigingen van troepen zoude kunnen trekken, en aan welke leering de meeste behoefte bestaat? Deze vraag uit het ware gezigtspunt beschouwende, valt het dadelijk in het oog, dat de toepassing van taktische bewegingen, op verschillende terrein-soorten, in onderscheidene vooronderstelde gevechts-verhoudingen, hier eene eerste plaats verdient. Verder, dat de ongewoonheid om de taktische bewegingen van ééne wapensoort, in verband te brengen met de taktische bewegingen van de beide andere wapensoorten, en zoodanig te combineren, dat de eigendommelijke kracht van het eene, door beredeneerde aanwending van de eigenaardige kracht der beide andere, eene harmonisch zamengestelde kracht voortbrengt, door aanhoudende oefening en daarop volgende redenering kan worden overwonnen.

Ten einde deze vraag voldoende te beantwoorden, en het beoogde leerrijke der groote troepen-vereenigingen te bereiken, komt het ons voor, dat:

1°. Het doen van groote manoeuvres met gecombineerde troepen, bij gelegenheid der kampen, menigvuldig moesten plaats hebben.

2°. Dat daardoor reeds van zelve de vooronderstellingen zich zouden vermenigvuldigen, en eene meer leerrijke afwisseling van gevechts-toestanden en gevechts-verhoudingen zouden aangetoond, bediscussieerd en uitgevoerd worden.

3°. Dat daartoe noodzakelijkerwijze eene meer afwisselende keuze van terrein, waarop gemanoevreerd werd, zoude moeten worden gedaan.

4°. Dat deze wijze van de zaak te behandelen, aanleiding en ook de gelegenheid zoude geven, om de nieuwe gevechtsvormen, welke hier en elders theoretisch voorgedragen, of bij de vreemde legers reeds praktisch beproefd worden, ook langs den praktischen weg te beoordeelen. Dit zoude tevens aanleiding geven, om de toegepaste taktiek, het zoo groote en zoo zichtbare struikelblok van menig op het exercitie-veld beproefden *manoeuvrier*, uit alle gezigtspunten te overzien, en in het begrip, ja zelfs in het geheele wezen der aanvoerders, van welken graad zij ook zijn mogen, te doen overgaan.

Daar wij nu in den aanhef, het oordeel van bevoegde scheidsregters volgende, gesteld hebben, dat de groote manoeuvres tot eene oefenschool der generaals en opper-officieren moeten dienen, zoo willen wij nog eenige oogenblikken bij de vier aangehaalde punten verwijlen, om te zien, of men werkelijk het beoogde doel zoude kunnen bereiken.

Wanneer elk officier, in de betrekking waarbij hij tot de militaire hiërarchie staat, eene zekere hebbelijkheid moet bezitten, in het opmaken en ten uitvoer leggen van dispositiën, dan moet die hebbelijkheid bij de hoogere rangen tot zekeren graad van volkomenheid gestegen zijn. In het slot van het vorige artikel zagen wij, welk groot gewigt reeds *Frederik II*, den tacticus par excellence, aan dergelijke oefeningen hechte. In den nieuweren tijd was het niet *Frederik* alleen die aan dit speciale gedeelte der krijgskennis zulk eene hooge waarde gaf, ook *Napoleon* had bijzonder veel op met die zijner generaals, die eene behoorlijke gevechts-dispositie wisten te maken. Zijne oordeelvellingen over zijne maarschalken en generaals in zijne gedenkschriften, door *Montholon* en *Gourgaud* medegedeeld, leveren, in dat opzigt, menige leerrijke wenken. Vooral zijn zijne gevoelens over *Lannes* (*Mémoires de Montholon*, II 85), *Massena* (*Idem*, III 228, en *O'Meara*, I 254), *Berthier* (*Mém. de Montholon*, III 227), *Augereau* (*Idem*, III 229), *Stengel* (*Idem*, III 189) en meer anderen, bijzonder belangrijk.

Wij gelooven alzoo te kunnen aannemen, dat eene oefening in het opmaken van gevechts-dispositiën van groot belang is. Het is wel waarheid, dat het een ieder vrij staat, om het een of ander terrein te verkennen en te bestuderen, en daarna eene gevechts-dispositie met vooronderstelde troepen te maken, doch wanneer men niet in de gelegenheid is, om werkelijke troepen te bezigen en de opgemaakte dispositie in de praktijk te beproeven, dan kan de leering zich ook niet zeer ver uitstrekken. En gesteld, dat men in de gelegenheid is eene zoodanige praktische proef te nemen, maar dat de wil of de gelegenheid ontbreekt, om al derzelve voor- en nadeelen te bediscussieren, dan kan de vooringenomenheid met het kind van eigen vernuft of kennis nog altijd het ware nut dat er uit te trekken was, verdringen.

Wanneer wij nu den gewonen loop der zaken nagaan, dan zien wij jaarlijksch eenige weinige, vooraf bepaalde dispositiën met gecombineerde wapens uitvoeren, en doorgaans als slot-manoeuvres voorkomen. En wie zijn het nu die dezelve opmaken? Altijd de eerstaanwezende bevelhebbers, de luitenant-generaals, zij dus die bij den gewonen loop reeds eenen hooger graad van hebbelijkheid daarin hebben verkregen, en alzoo minder oefening zouden behoeven. Daar nu hier de bediscussieering wederom door de rang-verhouding bemoeijelijkt wordt, en dergelijke gevechts-dispositiën op het laatste tijdstip van scheiding plaats hebben, zoo gaat het voorname nut der groote manoeuvres meesttijds onder de afscheids-komplimenten verloren.

Wilde men nu de troepen-vereeningen werkelijk benutten, en alzoo meerdere groote gecombineerde manoeuvres uit-

voeren, dan zoude men, naar de inzigten van bevoegde beoordeelaars, op de volgende wijze kunnen te werk gaan:

1°. Dat elke kolonel-kommandant eener afdeeling gekampeerde troepen, in de tweede week van het kamp (de eerste week te besteden aan inspectiën en linie-manoeuvres, met twee of meer bataillons, voor het ensemble) eene gevechts-dispositie met gecombineerde wapenen, op een door hem gekozen terrein, zoude opmaken, en wel voor ééne brigade. De tweede brigade zoude de plaats moeten vervullen van den vooronderstelden vijand, en ook deszelfs geprojecteerde bewegingen uitvoeren, zonder handgemeenschap toe te laten. Eene dergelijke dispositie door staf- of andere officieren, van de brigade waarbij de opsteller ingedeeld was, geteekend, en door den ontwerper schriftelijk opgemaakt, zou aan den bevelhebber der troepen ingeleverd, en vooraf op het gekozen terrein door de voornaamste hoofd-officiëren bediscussieerd en vervolgens in het kamp zelf geautographeerd worden, ten einde al de officieren daarmede bekend te maken. Dit zoude voor 't minst twee groote manoeuvres, en aan al de officieren een leidraad in het opmaken van zoodanige dispositiën geven, die ook later nog haar nut zouden doen gevoelen.

2°. In de beide volgende weken zoude elke brigade-kommandant eene dergelijke dispositie voor eene brigade, en elk eene dispositie met de geheele divisie en met eenen gejalonneerden vijand kunnen maken, en op dezelfde wijze bediscussieren en doen autographieren. Dit vormde reeds zes manoeuvres met de gecombineerde wapens.

3°. Eindelijk, in de laatste week, twee manoeuvres op eene nog grootere schaal uit te voeren; de eerste op eene vooraf gemaakte dispositie, doch altijd met eenen gejalonneerden vijand; de laatste zonder vooraf bepaalde dispositie; doch ook tegen eenen door jalonneurs afgebakenden vijand, welke door eenige staf-officiëren, op geheime instructiën door den bevelhebber te geven, zouden moeten opgesteld en geleid worden. Om nu ook deze laatste manoeuvre tot het beoogde nut te doen strekken, zoude dezelve, na de uitvoering, door de adjudanten en staf-officiëren der generaals dadelijk moeten beschreven en geschetst worden, ten einde ook deze officieren verder te oefenen in het opmaken van gevechts-relazen, iets dat veel oefening, tact en militairen stijl vereischt, en dat dus vele moeilijkheden oplevert, wanneer men er nimmer aan gedacht heeft. Deze relazen zouden nog gedurende de troepen-vereening verzameld, daár waar het noodig was gecorrigeerd, tot een geheel vereenigd, en met de aanmerkingen des bevelhebbers verrijkt, eveneens geautographeerd en rondgedeeld moeten worden.

Het spreekt wel van zelve, dat bij de discussiën over de opgemaakte dispositiën, de aanvoorders der artillerie en kavalle-

rie tegenwoorders moesten zijn. Deze met de speciale kennis hunner wapens toegerust, zouden bij de beoordeeling, en dus vóór de uitvoering, hunne gevoelens kunnen doen gelden, en dit zoude welligt aanleiding geven, dat de eigenaardige taktiek van elk wapen, naar den aard van het terrein toegepast, meer in harmonie met elkander en met de vorderingen der algemeene krijgskennis gebragt werd. Soortgelijke discussiën zouden nog meer nut voortbrengen dan hetgene wij hier slechts bedoelden, en wel voornamelijk, dat de hoofd-officieren, door de wisseling en wrijving der denkbeelden, zich meer en meer zouden inwijden in de eigendommelijkheden der hen anders vreemde wapens.

Op deze wijze zouden de legerkampen elk jaar eene leerrijke school worden, zoowel voor theorie als praktijk, niet alleen voor de generaals en hoofd-officieren, maar ook voornamelijk voor de staf-officieren en adjudanten, die het overige gedeelte van het jaar meer met topographische en administratieve dan met krijgskundige werkzaamheden belast zijn. De overige officieren zouden daaruit eveneens groote leering kunnen putten, omdat de werkzaamheden van het geheel voor hen aanschouwelijk gemaakt, hen tot eenen blijvenden leidraad zouden verstreken. Het zoeken en opsporen van geschikte terreinen, zou de zoo noodzakelijke terrein-kennis bevorderlijk zijn. De generaals en hoofd-officieren zouden daarenboven in de gelegenheid zijn, behalve de hen toegevoegde staf-officieren, ook vele hunner andere officieren te leeren kennen, en hunne speciale kennis van het een of ander gedeelte van het krijgswezen te beoordeelen; terwijl vele kundige officieren, die anders zelden of nimmer in de gelegenheid komen om zich te doen kennen, zich daarbij voordeelig zouden kunnen onderscheiden.

Voor degenen die in de gelegenheid geweest zijn, en wil en lust bezaten, om de vorderingen der algemeene krijgskunst, sedert de laatste 23 jaren, te volgen, is het geen geheim, dat de strijdvoering, in het opgemelde tijdvak, zeer veel gewijzigd is. Bijna zoude men kunnen beweren, dat dezelve een geheel ander karakter heeft aangenomen; welke verandering dan ook op de elementaire en toegepaste taktiek van de meeste groote legers, eenen zeer merkbaaren invloed heeft uitgeoefend. Deze kennis, in voldoende mate ook bij onze officieren verspreid, zoude juist, bij het volgen van een hier boven ruw geschetst stelsel van oefeningen, of bij de aanneming van andere wijzigingen, kunnen doorstralen, en zoodoende haren invloed doen gevoelen. Daardoor zouden de groote manoeuvres meer naar het karakter der nieuwere strijdvoering neigen, zonder daarom het goede beproefde, in de oudere taktiek, te laten varen. Zoo zijn er vele linie-bewegingen, die door de gewoonte een zeker burgerregt hebben verkregen, en die nog altijd worden uitgevoerd, hoezeer elk aanvoerder zich

wel zoude wachten dezelve voor den vijand te doen; andere die om het schoone *coup d'oeil* worden bijbehouden, en die bij sommige, meer bekrompene, begrippen, werkelijk de gedachten doen oprijzen, dat dit goede praktische gevechtsvormen zijn. Zullen nu de groote manoeuvres werkelijk eene oefening voor het praktische oorlogs-leven worden, dan komt het ons voor, dat het niet voldoende is dat de bevelhebber alleen en voor zich-zelf de overtuiging heeft, dat deze of gene manoeuvre, die hij doet uitvoeren om de geoefendheid en de beweegbaarheid der troepen in een gunstig daglicht te stellen, geene juiste gevechts-vorm is, maar dat ook al de officieren die overtuiging met hem deelen. Door het doen opstellen van dispositiën en het bediscussieren derzelve, zal die overtuiging zich op eene zeer lumineuse en overzichtelijke wijze uitbreiden, en een ieder in staat stellen om den schijn van het wezen te onderscheiden.

Om onze denkbeelden over het laatste punt van overweging in een duidelijker daglicht te stellen, zullen wij eene der gebruikelijkste manoeuvres nemen, namelijk, het deploijeren in twee linien, en deze uit het gezichtspunt der elementaire en uit die der toegepaste taktiek beschouwen.

De reglementaire taktiek laat de beide linien op 100—150 schreden deploijeren en aan elkander evenwijdig opstellen. Het deploijement uit de orde van kolonne in die van bataille en in twee linien, levert een fraai gezicht op een gelijk en open terrein. Om het overzichtelijke der beweging nog meer te doen uitkomen, worden de linien zoo dicht mogelijk en zelfs veeltijds op 100 schreden van elkander opgesteld, terwijl de adjudanten voor de grootst mogelijke evenwijdigheid zorg dragen. Voor eene manoeuvre der linie-school, waarbij men zich in het nemen van bepaalde en afgemete vormen moet oefenen, kan zulks gelden en is het zelfs noodzakelijk; zelfs is deze manoeuvre zeer geschikt, om op het einde eener veld-manoeuvre, wanneer men vooronderstelt den vijand geslagen te hebben, het ensemble der bewegingen en het uiterlijke der troepen te doen uitkomen. Na het deploijement in twee linien, volgt doorgaans, bij het offensieve, het voorwaarts doortrekken, en bij het defensieve, het achterwaarts doortrekken der linien. Bij de beide manoeuvres zien wij uit de orde van bataille in die van kolonne overgaan. De reglementaire taktiek schrijft de oefening van dergelijke bewegingen voor, omdat bijna elke gevechts-toestand eene verdeling der troepen in twee linien, en nog daarenboven eene reserve vereischt. Van de toepassing dezer beweging op den aard en de gesteldheid van het terrein is hier geene spraak.

De toegepaste taktiek, in den geest der nieuwere strijdvoering, nu leert, door redenering op de ondervinding gegrond, dat men zijne beschikbare strijdkrachten altijd in den

beweegbaarsten toestand moet houden. Die toestand is de kolonne-vorm, beschermd door tirailleurs. Bij het offensieve moet dus het bewegings-beginsel voorzitten, bij het defensieve staat het vernietigings-beginsel, door middel van het vuur-gevecht, op den voorgrond. Bij den aanval zal men steeds met de beide liniën in kolonne blijven; bij de eerste nu en dan gedeeltelijke deploijementen bezigen, om dáár waar de omstandigheden het vereischen, door het vernietigings-beginsel te werken, dat toch trouwens altijd door de vooruitgaande tirailleurs-zwermen wordt onderhouden. Vroeger was het een bepaald beginsel, om de eerste linie geheel gedeploijeerd te hebben, doch de leer der nieuwere toegepaste taktiek geeft in overweging, of men dáár, waar het terrein geene de minste dekking voor gedeploijeerde liniën aanbiedt, niet beter zoude doen, gedeeltelijk in breede kolonnes te blijven staan, of den, door den vijand tijdelijk gestremden aanval, alleen door het vuur van die kolonnes, die, door het terrein meer begunstigd zijnde, zich hebben kunnen deploijeren, en door het artillerievuur te ontvangen. De tegenwoordige strijdvoering prijst alzoo bij aanvallende bewegingen (namelijk wanneer die eene voorbijgaande defensieve houding aannemen), zelfs bij de eerste linie, nog maar gedeeltelijke deploijementen aan. De redenen daarvan zullen hier ter plaatse niet behoeven betoogd te worden.

Wat nu de tweede linie aangaat, wij zien dat de leer der toegepaste taktiek, zich grondende op de gevoelens van de bevoegde autoriteiten, in de meeste gevallen aan dezelve den kolonne-vorm voorschrijft (1). Wanneer men ook overweegt, welke taak deze linie eigenlijk te vervullen heeft, bespeurt men, dat gewichtige redenen voor het aannemen van dien vorm pleiten. Immers de drie gevechts-vormen der infanterie nagaande, zoo zien wij, dat onder deze de orde van bataille dient, om het vernietigings-beginsel (door vuur-gevecht), en de orde van kolonne, om het bewegings-beginsel te doen werken. Het eerste nu waartoe eene tweede linie (in welken gevechts-toestand ook) geroepen wordt, is beweging; hare opstelling dus moet van dien aard zijn dat zij daartoe voorbereid is, alzoo in kolonne. Wat is nu de werkkring der tweede linie, zoo lang zij als zoodanig dáár staat? Als het noodig is, gedeeltelijke versterking van de eerste linie, dekking der flanken, en somwijlen van den rug, of, indien zulks

(1) Heeft men de tweede linie ongedekt en dus slecht opgesteld, of is het terrein van dien aard, dat men niet anders heeft kunnen handelen, dan kunnen er, in enkele gevallen, redenen bestaan, om deze linie te doen deploijeren, b. v., als men de diepe kolonnen niet aan het vijandelijk geschut-vuur heeft kunnen onttrekken, en men aan de kogels eene mindere diepte zoude willen tegenstellen, enz.

vereischt wordt, geheele aflossing der eerste linie. De tweede linie blijft dus, in zeker opzigt, tijdelijke toeschouwer van het gevecht. Bij dat toeschouwen moet zorg gedragen worden, dat het moreel der troepen, die linie uitmakende, zoo min mogelijk lijdt, en moet dus geenszins met de eerste linie in dezelfde gevaren deelen. Het is daarom, dat de toegepaste taktiek de tweede linie voor 't minst op 5 à 400 schreden van de eerste verwijderd houdt, tenzij dat zich digter achter die linie een dekkend terrein bevond, dat men zoude kunnen benuttigen; zelfs bij dien afstand van 5 à 400 schreden, wordt den aanvoerder der tweede linie den behartigingswaardigen raad gegeven, van, zooveel als het terrein het slechts eenigzins toelaat, zijne troepen zoo gedekt mogelijk op te stellen; eensdeels, om dezelve aan het oog des vijands, anderdeels, aan zijne kogels te onttrekken. Acht men de flank-openingen tusschen de eerste en tweede linie te open en ongedekt, dan kunnen deze, door eene meer voorwaartsche en gedekte opstelling van eenige kompagnies-kolonnen, worden beschermd. Zoodra men nu in het geval komt, om de terreingesteldheid bij de opstelling der troepen te benuttigen, dan valt al het stijve en gebondene der scholastique bewegingen weg, en de adjudanten zien zich ontslagen van den stiipen last, om de evenwijdigheid en het alignement niet uit het oog te verliezen.

Er bestaat alzoo een wezenlijk verschil in de hierboven bedoelde beweging, namelijk, dezelve te beschouwen als eene evolutie-, decoratie- en parade-vorm, of als eene gevechts-vorm. Wanneer wij nu terugkeeren tot het onderwerp onzer onderhavige overweging, dan valt het niet moeilijk te beslissen, wat eigenlijk het meeste moet beoefend worden, zoo wanneer de groote troepen-vereeningingen werkelijk tot eene oefenschool zullen verstrekken. Ofschoon dit dan ook algemeen bekend, en door onze generaals en hoofd-officieren beter dan door ons gekend wordt, hebben wij slechts een ontwerp van discussie en van dispositie willen bijbrengen, om onze denkbeelden, hierboven voorgedragen, meer toe te lichten. Op dezelfde wijze zoude men kunnen bediscussieren, eene meer uitgebreide oefening in de verstrooide gevechts-orde, om deze in de dispositien niet alleen op te nemen, maar ook met der daad te beproeven.

Bij de opsomming van het nuttige en voordeelige eener meerdere uitbreiding van de gewone kamp-manoeuvres, moge men ook niet over het hoofd zien, dat de officieren, en zelfs de soldaten, op eene aangename wijze zouden bezig gehouden worden. In de eerste plaats zou de stoffe tot het krijgsgesellig verkeer in het kamp zeer worden uitgebreid, en de verveling bannen, die niet zelden onder het linnendak nestelt. Krijgs-onderwerpen van allerlei aard, zouden gelegenheid tot

het ontwikkelen van nieuwe denkbeelden geven, en den lust voor het zoogenaamde metier niet weinig prikkelen. De krijgsgeschiedenis zou er ongetwijfeld bij winnen, en dit reeds zou eene onschatbare interest van de kosten der kampen opbrengen. Meer nog zou dit werken onder de soldaten, die altijd gaarne groote veld-manoeuvres mede maken. Dat de lust daartoe bij hen steeds en van zelve wordt opgewekt, is geen geheim; die lust wordt men zelfs bij de zieken en reconvallescenten ontwaart. En wel beschouwd, kan die neiging niet vreemd voorkomen; immers het geheele jaar door gaat de soldaat gebukt onder het juk der zich altijd herhalende reglementaire, en dus van stijve en gebondene exercitiën. Bij eene groote veld-manoeuvre, met gecombineerde wapens en op het terrein toegepast, verkrijgt al het gebondene der gewone exercitiën eene lossere en ongedwongener houding. De tirailleur, die anders afgemeten zijne bewegingen maakt, wordt, door de tegenwoordigheid van vele troepen van verschillende wapenen, en door die van een aantal toeschouwers uit alle standen, die altijd worden uitgelokt, met een zeker strategisch element beziel. Het kanonvuur der divisie-batterijen, de aanvallen der kavallerie, de snelle en verrassende bewegingen der rijdende artillerie, het bonte gewemel der staf-officieren en officieren zonder troepen, dit alles verlevendigt het tafereel; de soldaat vergeet, zoo lang die schakeringen voortduren, zijne vermoeidheid, en eerst wanneer hij bij den terugmarsch weder in de gewone vormen gezet wordt, valt hem de gedachten in, dat de poetslappen, borstels en witselpotten hem wachtende zijn. Intusschen heeft ook hij, te midden van al dat ongewone, van al dat voor hem onbegrijpbare, zijne opmerkingen gemaakt, en die opmerkingen leveren stof tot soldaten-kout. Doch, laat hem praten, laat hem kouten, laat hem vertellen hoe vele vijanden hij vermeend geveld te hebben; laat hem nu en dan eens deze of gene overigheid, in zijne onbeschaafde eenvoudigheid, critiseren; geeft hem zelfs dagelijks nieuwe stoffe tot nieuwe opmerkingen en houdt hem in dien soes, want dit is voedsel voor den soldaten-geest en soldaten-zin. Als hij over dergelijke zaken spreekt, dan vergeet hij, voor 't minst in die oogenblikken, zijne rekening wanneer zijn tijd van dienst om is; dan vergeet hij dat zuchten en smachten naar moeders pot en vaders akker. Dat gedurig overwinnen zonder gevaar, die triompherende aanvallen tegen wijkende vijanden, geeft hem een zeker zelf-vertrouwen, doet hem zich eenen held wanen, en dit kan geen schade, welligt doet dit de lust bij hem ontkiemen, om bij die gewaande heldenrei te blijven. In het kort, alles zou er bij winnen, en alleen de kleeding, de paarden en de voorraad van reparabel buskruid er eenigzins bij verliezen; doch, in alle gevallen, zou de som der voordeelen verre die der nadeelen overtreffen.

Vermeenende, dat wij het onderhavige onderwerp van overweging van de opgegeven zijde genoegzaam hebben toegelicht, zoo moeten wij hetzelfde nog vlugtig van eene andere zijde beschouwen, namelijk, die der uitvoerbaarheid van deze of andere daarop betrekkelijke voorstellen.

Voor degenen die alles in eens volmaakt willen hebben, en zelfs bij de eerste proeven elk gebrek of misslag strengelijk bedillen en gispes, is niets uitvoerbaar; soortgelijke beoordeelaars kan men echter gerust met het: « *La critique est aisée,* » enz., van *Boileau* afschepen. Hij die alles afkeurt, niets goed vindt, alles beter weet (wel te verstaan pratenderwijze), is veeltijds sukkelende als hij-zelf tot de uitvoering of verbetering van deze of gene zaken geroepen wordt. Men moet alzoo op den voorgrond stellen, dat er bij de eerste proeven in het opmaken van dispositiën, van de klasse in ons eerste en tweede punt aangeduid, veel stoffe tot bedenkingen zal gevonden worden. Gevoeglijk kan men hier nogmaals verwijzen op het door ons medegedeelde voorschrift van *Fredrik II*, terwijl men er zoude kunnen bijvoegen, dat men bij de korpsen van ons leger, sedert eene reeks van jaren, wat het theoretisch onderwijs betreft, zich alleen met de subalterne officieren heeft bezig gehouden. Men kan alzoo gevoeglijk vooronderstellen, dat welligt enkele onzer hoofd-officieren hier voor de eerste maal eene gevechts-dispositie met gecombineerde wapens zouden opmaken, en deze goed in één te zetten en in verband te brengen met een gekozen terrein, is, juist omdat de oefening ontbreekt, geene gemakkelijke taak. Maar wat nu aan eigen kennis en tact ontbreekt, wordt aangevuld bij de discussie; daarenboven is hier de rede van eene school, waarbij het denkbeeld van volmaakte kennis of grondige ervarenheid geheel wegvalt; het zijn dus proeven, die welligt aanvankelijk gebrekkig, doch die door gedurende oefeningen, den regten weg aanwijzen.

Welke zijn nu de hulpmiddelen tot het opmaken van gevechts-dispositiën? Bijzondere kennis in de elementaire en toegepaste taktiek van het hoofd-wapen, meer algemeene kennis in de eigendommelijkheden en in de taktiek der andere wapens, en eindelijk, speciale kaarten. De eerste hulpmiddelen moeten beschouwd worden, aanwezig te zijn, want deze moet men onafscheidbaar verbonden achten met de hoofd-officieren onderscheidings-teekenen. Mogt dit onverhoopt hier en daar, bij het doen eener eerste proeve, slechts als eene grondverw voorkomen, dan is het juist de weg om bij eene volgende gelegenheid zich meer gedekt te vertoonen, en de lust tot studie dáár in te voeren, waar zij voor als nog voor geen vereischte gehouden werd. Bij ons te lande kan en zal men zich toch nimmer achter de *naïve* beweegredenen, van eene der kleine mo-

genschappen van ons werelddeel, willen verschuilen, die zijne generaals, bij het doen van groote veld-manoeuvres, nimmer zelfstandig wilde doen handelen, uit vreeze dat hunne ongeschiktheid daarbij aan den dag zoude komen.

Het autographieren, of drukken en ronddeelen der uitgevoerde dispositien, zooals dit bij de Oostenrijksche, Pruisische en Wurtembergsche legers gebruikelijk is, zal de middelen voor deze studie, en voorbereiding tot de volgende troepen-vereening, verdubbelen. Om deze voorbereidende studie met vrucht te kunnen doen, heeft men eene gedetailleerde topographische kaart van het gewone manoeuvre-terrein noodig. Het zoude dus van het uiterste gewigt zijn, dat er eene goede speciaal, topographische kaart van de omstreken van het kamp van Reijen, met Tilburg, Oosterhout, Dorsten, Alphen en Riel, enz., ingesloten, op een acht of tiental bladen, op eene groote schaal genomen, geprojecteerd en gelithographeerd werd. Zuiverheid en juistheid waren hier behoefte, fraaiheid is minder noodzakelijk. Eene zoodanige kaart, voor eenen billijken prijs verkrijgbaar gesteld, zoude weldra in de handen van alle officieren zijn, en een ieder op zijne wijze bezig houden met het opmaken van deze of gene gevechts-dispositie, in het genre van het Pruisische krijgsspel.

Wanneer men nu met ons het doeltreffende van het door ons ontwikkelde mogt inzien, dan gelooven wij, dat er geene bewijsgronden kunnen geopperd worden, die twijfelingen zouden kunnen doen ontstaan omtrent de uitvoerbaarheid. De troepen-vereeningen in het kamp van Reijen zouden, door deze of gene afwisseling, van de tot nu toe gebruikelijke wijze van oefeningen, vooreerst leerrijker worden, ten tweede aangenamer om bij te wonen. Welligt zoude het den naijver en de zucht naar oorspronkelijkheid opwekken, en door den tijd eens weder van onze Nederlandsche krijgsschool maken, wat deze vroeger onder *Maurits* en *Frederik Hendrik van Nassau* was. Zeker is het, dat reeds dadelijk de publieke belangstelling in onze troepen-vereeningen, die sedert 1855 merklijk is ingesluimerd, weder levendig zoude worden, en vele nieuwsgierigen in dit gewest zouden lokken; ook dit laatste heeft onmiskenbare voordeelen.

Den werkelijken oorlog getrouw na te bootsen is niet doenlijk, doch het onderzoeken en beproeven van de maat der fysieke en intellectuele krachten die de oorlogvoering in pacht neemt, kan door deze en gene oefeningen aanschouwelijk gemaakt worden. *Frederik II* heeft dit bij Potsdam, *Napoleon* bij Boulogne duidlijk genoeg aangetoond. Doch ook bij ons te lande zoude men voorbeelden kunnen bijbrengen, wat oefeningen — hoewel op eene kleinere schaal genomen — vermogen, wanneer die met een bepaald oorlogsdoel worden geleid.

Het is ligtelijk te raden, dat wij hier de oefeningen der artillerie van het leger te velde, sedert een zestal jaren, onder de onmiddellijke leiding van derzelve chefs uitgevoerd, bedoelen. De reuzen-schreden die dit wapen, bij ons te lande, in de reglementaire en toegepaste taktiek gemaakt heeft, trekken jaarlijksch de aandacht der bevoegde beoordeelaars, en strekken tot voorwerp der onderzoekingen van vreemde legerhoofden. Bij eene naauwkeurige vergelijking van den trap van geoefendheid der vreemde artillerien, en van de hoogte waarop hare elementaire en toegepaste taktiek staat met de onze, blinkt op eene zeer aanschouwelijke wijze het verhevene standpunt van de laatste uit. Deze voor het Nederlandsche leger zoo vleijende en voor den staat zoo voordeelige uitkomsten nu, heeft men werkelijk te danken aan de gedurige oefeningen, die, in eenen meer speciaal zin genomen, de strekking hadden hier vroeger door ons aangewezen. De bevelhebber dezer artillerie heeft op deze wijze de duisterste en twijfelachtigste punten der artillerie-taktiek praktisch onderzocht, en derzelve voor- en nadeelen aanschouwelijk gemaakt, andere vraagpunten aangewezen, en langs dienzelfden praktischen weg beproefd, om alzoo, door leering en oefening, door theorie en praktijk, eenen vasten grondslag te leggen voor de kennis van dit speciale en nog zoo weinig beoefende gedeelte der algemeene krijgs-kennis.

De artillerie van het leger te velde heeft dan ook weder in het afgelopen jaar onderscheidene praktische oefeningen en groote manoeuvres onder de oogen van Z. K. H. den Prins Veldmaarschalk, allen door derzelve bevelhebber, den generaal-majoor *List*, geleid, uitgevoerd. Tot andere dienst-betrekkingen geroepen, is het ons niet vergund geweest in dat jaar bij eene dier oefeningen tegenwoordig te zijn, zoo dat het ons, bij gebrek aan behoorlijke bescheiden, niet mogelijk is ook van deze oefeningen een uitvoerig verslag mede te deelen. Intuschen zijn ons eenige aantekeningen geworden, over een bezoek van Z. K. H. den Prins Veldmaarschalk, vergezeld van Z. K. H. den grootvorst *Michaël*, bij gelegenheid dat de generaal-majoor *List* de eer had aan laatstgenoemden vorst (grootmeester der artillerie van Rusland) de inrigting en het gebruik van ons veld-materieel te doen zien. Van deze aantekeningen maken wij gebruik, om het onderhavige verslag te vervolledigen.

Ten einde aan Zijne Keizerlijke Hoogheid de veld- en rijdende artillerie, zoowel wat de inrigting van het materieel, de bespanning, de indeeling en de oefeningen van het personeel, als ook den trap van geoefendheid van het laatstgenoemde zoo aanschouwelijk mogelijk te maken, had de generaal-majoor *List* eene veld- en twee rijdende batterijen, namelijk de veldbatterij n°. 9 (kap. *Singendonk*), en de rijdende batterijen n°. 1 (kap. *Dinaux*, thans majoor) en n°. 5 (kap. *Kops*), in parade

tenue, op de Kempische heide, tusschen Haren en Oirschot, vereenigd. Deze batterijen werden in eene gedekte stelling, achter een moerven, in linie gebragt; de rechter-vleugel der linie tegen een moeilijk te genaken en heuvelachtig terrein, de linker tegen de kleine doch moerassige waterleiding, de Rosp, geleund.

Nadat de beide Vorsten met een' oog-opslag de keuze dezer gunstige positie, tegen eenen aangenomen en op verren afstand door linnen schijven afgebakenden vijand, hadden overzien, reed Z. K. H. de Grootvorst langs de drie linien van voertuigen. Zijne grondige en speciale kennis in alles wat de artillerie-wetenschappen betreft, zijn doordringende blik, door eene tweejarige onderzoekingsreize nog meer geoefend, deden elke bijzonderheid, aan Hoogstdenzelven vreemd, dadelijk ontwaren, en naar de beteekenis, het nut en de voordeelen vragen. De generaal *List*, mede een van de hoofd-grondleggers van ons veld-artillerie-stelsel, was daardoor in de gelegenheid dat systema in al deszelfs bijzonderheden te verklaren en aan te toonen; en reeds bij dit voorloopig onderzoek kon Z. K. H. de intelligentie van eenige onder-officieren en manschappen en de hoogte hunner theoretische ontwikkeling opmerken.

Vóór dat er nu tot eene praktische exercitie werd overgegaan, ontwikkelde de genoemde generaal de hoofd-punten welke voornamelijk bij soortgelijke exercitiën worden behartigd, en met welke inzichten dezelve behandeld worden. Dat de toepassing van het terrein en vooronderstellingen, uit den praktischen oorlog ontleend, hierbij op den voorgrond stonden, wees hij aan, door den Grootvorst opmerkzaam te maken op den stand des vijands, die in de rigting van Oirschot, op ongeveer 1800 schreden, door linnen schijven werd afgebakend. Vier dezer schijven waren in een vierkant geplaatst, voorstellende een bataillon infanterie in carré, welks hoeken door geschut verdedigd werden. Daartoe waren op de twee voorste hoeken twee kleine schijven geplaatst, op ieder van welke de verticale projectie van een stuk geschut in batterij staande, was afgebeeld. Bij de plaatsing van dat carré, was men van het beginsel uitgegaan, dat er eene voordeelige keuze van het terrein voor de opstelling was gedaan, en wel zoodanig, als elke bataillonschef zoude doen, als hij door eenen gecombineerden kavallerie- en artillerie-aanval bedreigd werd. Het carré stond alzoo achter een golvend terrein, op bijna halver hoogte onzichtbaar, en zeer gunstig tegen de kogel-opslagen. De vijand was dus in het voordeel van het terrein; de artillerie, bij eenen werkelijken aanval, in het nadeel; dit op te merken viel niet zeer moeilijk, en was ook zeer spoedig door den Grootvorst en de Russische opper-officieren, welke Hoogstdenzelven begeleidden, overzien.

De generaal *List* beval daarop, dat eene der rijdende batte-

rijen het bedoelde carré langs de diagonale lijn zoude aanvalen, met medewerking van de veld-batterij. De laatste kreeg alvorens den last, om met halve batterijen in sterken draf voorwaarts te gaan, en zich op 800 schreden in de verlenging der afgekeerde zijden van het carré in batterij te plaatsen, en dit met kogels en granaten te beschieten. Nadat deze halve batterijen haar vuur zeer snel geopend en, vooronderstellenderwijze, het vuur der vijandelijke stukken, die het carré dekten, tot zich getrokken hadden, stelde de rijdende batterij zich langs de diagonaal in beweging. Eerst in sterken draf voorwaarts gaande, nam deze weldra den gestrekten galop aan, en stelde zich op 500 schreden van het carré in batterij, hetzelfde met kartetsen beschietende. Onstuimigheid met bejaardheid gepaard, iets dat onze rijdende artillerie zoo voordelig onderscheidt, werd hier opgemerkt, even als de hoogst mogelijke beweegbaarheid en eigenaardige tact der veld-batterij. Zoodra de rijdende batterij haar doel meende bereikt te hebben, trok zij zich snel, halve batterij's gewijze, op de halve veld-batterijen terug, ten einde het terrein voor eenen mogelijken kavallerie-aanval te openen en derzelver flanken te kunnen dekken.

Deze manoeuvre in den geest der oefeningen onzer artillerietroepen te velde, en in den geest der ware beginselen van toegepaste taktiek uitgevoerd, deed de vreemde hooge bezoekers het standpunt zien en zich van de hoogte overtuigen, welke de leiding van het onderwijs bij dit speciale wapen had ingenomen. De hooge graad van deszelfs geoefendheid in het doel-treffen, zelfs bij de onstuimigste bewegingen, bleek nu aan den Grootvorst en zijne officieren, toen zij voor de tweede maal (doch nu nadat dezelve beschoten waren) de schijven bezigtigden. Met belangstelling telden de hooge bezoekers de getroffen 6ponder en blikkendoos-kogels en granaten, en stonden verbaasd over derzelver aantal, doch dit nam niet weinig toe, toen de Grootvorst, aan wiens oog niets ontsnapte, vijf van de acht geworpene granaten, die in het carré gevallen waren, opmerkte.

De beide afgehandelde punten hadden de hooge tevredenheid van Z. K. H. den Veldmaarschalk en die van den Grootvorst mogen wegdragen, waarop de bevelhebber der artillerie overging tot de uitvoering van een ander gedeelte van het onderwijs. De Grootvorst, namelijk, had den wensch te kennen gegeven, om de bij ons gebruikelijke wijze van het vervangen der gedoodde of gekwetste trek-paarden, te midden van een woelig gevecht, te zien. Daartoe kreeg de tweede rijdende batterij in last, om zich met eenen front-marsch voorwaarts te begeven, gedurende welke beweging, op eene eenvoudige kommando-aanduiding, welke paarden men gekwetst vooronderstelde, bij elk stuk achtervolgens twee trek-paarden tegen twee

rij-paarden verwisseld, en wel zoodanig, dat voor-, middel- en achter-paarden onderling vervangen werden. Ook bij deze oefening, die bij onze artillerie met onovertreffbare gezwindheid wordt uitgevoerd, zagen de hooge bezoekers, dat men bij dit onderwijs den werkdadigen oorlog steeds in het oog hield.

Om nu ook den trap van geoefendheid in het bewegen en verplaatsen van zware lasten (*manoeuvres de force*) te doen zien, werd eene sectie rijdende artillerie voor eene zeer smalle engte gebragt, die zij doorgaan moest, hoezeer de engte geenszins den doortogt van een voertuig toeliet. Deze engte stelde eene hulppoort voor, door eenige latten afgebakend, ter breedte van eene en ter lengte van tien Nederlandsche ellen. Op een gegeven kommando werden de paarden afgespannen, en en files door de engte gevoerd, de stukken van de affuiten genomen en door de engte gedragen, even zoo de raders er doorgerold, het affuit gekanteld, en met een der as-armen in den remschoen rustende, er doorgesleept, en eindelijk de munitie-kist afgenomen, de raders van den voorwagen idem, en eindelijk ook deze voorwerpen door de hulppoort gedragen. Dit alles geschiedde alleen door de bedieningsmanschappen en de stukken-rijders bij de sectie behoorende; en nadat paarden en materieel door de hulppoort waren, en alles weder opgelegd, ineengezet, aangespannen en tot beweging of tot een gevecht in gereedheid was, had deze geheele manoeuvre slechts acht minuten tijds vereischt. De Grootvorst welke dit, voor Hoogstdezelven geheel nieuwe soort van oefeningen, met de grootste aandacht had nagegaan, gaf in de vleijendste bewoordingen Hoogstdezelvens tevredenheid te kennen, terwijl de stilte en orde die daarbij geheerscht hadden, bijzonder Zijne oplettendheid had getrokken.

Met niet minder ingespannenheid werden de onderscheidene manoeuvres de force der veld-artilleristen bewonderd, die met hunne rijdende wapenbroeders wedijverende, de hoogst mogelijke bedrevenheid aan den dag legden. Onder andere dezer manoeuvres, werd er voorondersteld, dat de affuiten reddeloos geschoten waren, en diensvolgens de stukken met de voorwagens moesten vervoerd worden; eveneens het omgekeerde, met reddeloos geschotene voorwagens. De stilte en orde waarmede deze, aller fysieke krachten inspannende en behendigheid inroepende bewegingen werden volvoerd, deed den Grootvorst zeer goed inzien, dat de voorschriften dezer manoeuvres met bijzonder veel doorzicht moesten opgemaakt zijn, waarop Hoogstdezelve eene Fransche vertaling derzelve verlangde, om deze manoeuvres ook bij de Russische artillerie in te voeren.

Om nu ten slotte aan den Grootvorst eene tweede proeve te geven, op welke wijze onze artillerie de oefeningen in het schijf-schieten verbonden heeft met de oefeningen in de toege-

paste artillerie-taktiek, zoo geleidde de bevelhebber Z. K. H. vooraf naar het terrein (in de strekking tusschen Oirschot en Moergestel), waarop een vermeende vijand in aanmarsch was. Deze vijand, door linnen schijven ter breedte en hoogte van een peloton infanterie en kolonnevormig opgesteld, werd voorondersteld in marsch te zijn tot het nemen eener stelling. Drie dezer aldus voorgestelde vijandelijke kolonnen waren in onderscheidene rigtingen in gedekte stellingen geplaatst, op voor de batterij-kommandanten onbekende afstanden.

Na deze dispositie in oogenschouw genomen te hebben, reden de hooge bezoekers naar de batterijen terug, waarop de twee rijdende batterijen van den bevelhebber der artillerie de order kregen, den bovenbedoelden vijand op de volgende wijze te keer te gaan:

De linker-batterij zoude voorwaarts rukken en zich tegen de regter vijandelijke kolonne rigten, deze tot op den blikkendoos-schots-afstand te gemoet gaan en vuren, terwijl de regter-batterij den marsch der beide andere kolonnen moest tegengaan, door met hare regter halve batterij tegen de linker en met hare linker halve batterij tegen de middel-kolonne, tot op 600 schreden, te naderen en met kogels te beschieten. Deze eerste manoeuvre werd met zeer veel snelheid uitgevoerd; doch nu liet de bevelhebber weten, dat hij aannam, dat de regter vijandelijke kolonne door de blikkendoos-schoten tot wankelen gebragt en verder door de kavallerie terug gedreven werd. De linker-batterij deed daarop eene beweging tegen de middelste kolonne, en begon te vuren, terwijl de regter-batterij zich vereenigde, om de linker vijandelijke kolonne, die men vermeent veld te winnen, met meer nadruk te keeren. Te midden van deze beweging, doet de bevelhebber aan den linker-batterij-kommandant weten, dat de middelste kolonne aan het wijken gaat, door de kavallerie zal vervolgd worden, en dat hij zich nu tegen de linker kolonne zal rigten, en deze op 400 passen zal hebben te naderen. Deze batterij legt daarop zeer snel op, en begeeft zich in den galop voorwaarts, op 400 passen van de linker kolonne, en vuurt hevig met blikken doozen. Naauwelijks heeft deze laatste batterij haar vuur geopend en voortgezet, of de bevelhebber doet weten, dat er aangomen wordt, dat de linker vijandelijke kolonne, in weerwil van het verpletterende vuur der beide batterijen, meer en meer door versche troepen wordt ondersteund; verder, dat onze kavallerie-aanval op de middel kolonne heeft moeten gestaakt worden, en dat onze kavallerie aan het terugtrekken is. Dien ten gevolge, krijgt de linker batterij order om zich in beweging te zetten en zich weder tegen de middelste kolonne op 600 schreden in batterij te stellen. Vooronderstellende, dat de vijandelijke middel en linker kolonne

sterk komen opdringen, zoo krijgen de beide batterijen alsnu bevel, om, met halve batterijen vurende, terug te trekken, tot dat zij zich in eene eenigzins gedeekte stelling kunnen vereenigen.

Na het eindigen dezer manoeuvres, begaven zich de hooge bezoekers weder naar de schijven die tot doel hadden gediend; en zoo de Grootvorst bij herhaling Hoogstdezelfs bewondering had te kennen gegeven, over de geoefendheid der officieren, onder-officieren en manschappen in het schatten der afstanden, in het kiezen van goede stellingen, voor de batterijen in het algemeen, als ook voor elk stuk in het bijzonder, zoo was die bewondering nog zeer gestegen, toen Hoogstdezelve de aan flarden geschotene schijven bezigtigde. Ook over de stoute rijvaardigheid van de stukken-rijders der beide artillerien, en hunne behendigheid in het overtrekken of ontwijken van terrein-hindernissen, gaf de Grootvorst zijne tevredenheid te kennen, terwijl beide vorstelijke schoonbroeders den bevelhebber, den generaal-majoor List, bedankten voor de schoone krijgskundige en leerrijke manoeuvre-voorstelling.

En hiermede gelooven wij onze voorgenomene taak te hebben afgedaan, en bij het geven van het verslag der in het afgelopen jaar plaats gehad hebbende groote manoeuvres, voor zoo verre ons die bekend zijn geworden, aan den titel van ons tijdschrift getrouw te zijn gebleven. Wij voegen daarbij den wensch, dat de eerstkomende troepen-vereeningingen ons in de gelegenheid zullen stellen, om aan de vreemde lezers — vooral in Duitschland, alwaar het aantal onzer abonnementen begint toe te nemen — van ons Tijdschrift te doen zien, dat ook bij ons te lande, even als elders, eenen wenschenswaardigen voortgang in het krijgswezen bestaat.

J. C. VAN RIJNEVELD.

AANTEKENINGEN

OP DE RECENSIE VAN HET WERK:

HANDBOEK DER BEVESTIGINGS-KUNST,

VAN F. E. VON HACKEWITZ,

vertaald door J. M. ENGELBERTS, kapitein der artillerie;

geplaatst onder de Afdeeling

KRIJGSKUNDIG LETTERNIEUWS,

VAN DEN MILITAIREN SPECTATOR, 6de DEEL, N°. 5.

In den aanvang der recensie staat:

« De schrijver verdeelt de bevestigings-kunst in drie gedeelten: de veld-verschansing, tijdelijke en duurzame bevestigings-

kunst. De beide eerste gedeelten worden echter, als een geheel uitmakende, onafgescheiden van elkander behandeld.....»

« De afscheiding of liever de grenzen tusschen de veld-verschansing en tijdelijke bevestiging zijn zoo moeilijk af te bakenen, dat het misschien beter ware deze beide gedeelten, vooral in een algemeen handboek, onder geene afgescheidene namen te doen voorkomen.»

En verder aan het slot zegt de recensent:

«..... niet geheel en al met den vertaler te kunnen instemen, dat door de vertaling van dat werk, aan de bestaande behoefte, indien deze werkelijk bestaat, geheel voldaan wordt.»

Wij hebben deze in de recensie ver van elkander staande plaatsen vereenigd, om die beide te gelijk te wederleggen. Hoewel zij aanvankelijk weinig met elkander gemeen schijnen te hebben, zoo hopen wij te kunnen aantoonen, dat dit verband sterker is dan men zou vermoeden, en zullen daarom trachten te bewijzen:

- 1°. Dat er werkelijk behoefte bestaat voor een nieuw werk over de veld-verschansing.
- 2°. Dat de verdeeling in *veld-* en *tydelyke* verschansing, aanleiding geeft tot het ontwerpen van een werk, beter geschikt om aan de behoefte van onzen tijd te voldoen, dan de thans bestaande werken.

Dikwerf hoort men de aanmerking maken, dat de veld-verschansing moeilijk is toe te passen; dat men hiertoe zelden den tijd heeft, en, in geval die gevonden kan worden, men de gewoonte moest hebben om dezelve uit te voeren, dus: dat zonder ingenieurs daarvan zelden iets goeds kan komen.

Daar nu het aantal van ingenieurs in het leger zeer gering is, en daarentegen de *passagère* veld-verschansing bijna dagelijks aangewend kan worden, zoo ziet men doorgaans, dat in den oorlog van dezelve weinig of geen gebruik wordt gemaakt. Indien het geschiedt, is het dikwerf onvoldoende of ondoelmatig, en daar waar dit geen plaats heeft of kan hebben, schijnt de uitvoerder weinig vertrouwen op dezelve te stellen. De reden hiervan is, dat het niet in de boeken staat, en de meeste menschen meer vertrouwen in het aangeleerde stellen dan in de ingeving van hun gezond verstand. Men zou hieruit reeds kunnen besluiten, dat het aangeleerde ten minste niet voldoende is, en, wat nog meer is, het is er erger mede gesteld; men leert ons zelfs veel dat onnoodig, ja zelfs verkeerd is. B. v. wat kan ons thans die groote aaneengeschakelde *lignes* verschelen? Wie zal thans sterreschansen gaan maken? enz., enz.; en toch staan zij bijna in alle boeken van ouderen en lateren tijd. Men zoude ligtelijk hieruit opmaken, dat de veld-verschansing altoos dit gebrek had gehad, en zij dus ook in den verledenen tijd onvoldoende is geweest; dit is echter niet denklijk, want men had toen in den oorlog *uitgevoerd* het-

geen men naderhand heeft *beschreven*, en daarbij vermeld al wat maar eenigzins betrekking had tot de veld-verschansing; men mag dus denken, dat zij op de hoogte van haren tijd was, ook was zij zeer geacht, werd algemeen aangeleerd, en men maakte er zich eene eer van, om als veld-ingenieur dienst te kunnen doen.

Waarom kan *nu* die wetenschap niet meer dezelfde diensten bewijzen? Omdat de wijze van oorlogvoeren geheel veranderd is, terwijl de veld-verschansing dezelfde is gebleven; *la guerre de position* van dien tijd en de toen gebruikelijke taktiek, hadden de regels voor de veld-verschansing doen geboren worden; daar beiden geheel veranderd zijn, had de veld-verschansing die verandering ook moeten volgen; doch, omdat zij dit niet of gebrekkig heeft gedaan, zoo moest zij alleen daardoor in onbruik geraken, hetwelk dan ook werkelijk zoo is, en zoo lang zal duren, tot dat zij op die hoogte zal gebragt zijn, waarop zij de oorlogen van onze dagen tot nut kan verstrekken.

Dat er een werk bestaat, hetwelk dit gebrek heeft weggenomen, zal waarschijnlijk wel niemand beweren, en dit gebrek zal ook zoo lang blijven bestaan, tot dat men, gelijk onze voorvaders deden, de veld-verschansing *in den oorlog* zal leeren, en dan het door de ondervinding geleerde aan de nakomelingen zal mededeelen. Dat wij hierop nog lang zullen wachten is te vermoeden; vooreerst toch diende er oorlog te zijn, en ten tweede, meer ingenieurs in het veld genomen te worden; de kans hiertoe is thans evenwel te gering, want niet elk komt juist in de gelegenheid, om ondervinding op te doen, en ook niet allen hebben lust om schrijver te worden.

Bij gebrek van zoodanig een werk, blijft dus de poging van elken schrijver, die dit gevoelt en naar zijn beste weten deze wetenschap in eene andere rigting tracht te doen voortgaan, reeds zeer verdienstelijk.

Zoo lang wij, ingenieurs, te sterk aan de oudvaderlijke vormen blijven hangen, zullen wij zelve de oorzaak zijn, dat men ons in het veld niet die plaats wil inruimen, waarop wij met regt aanspraak mogen maken.

En hiermede zullen wij overgaan tot het tweede gedeelte, en zoo veel mogelijk bepalen het onderscheid tusschen de *passagère* en *provisoire* (tijdelijke) veld-verschansing.

De *passagère* veld-verschansing is diegene, welke men met de voorhanden zijnde gereedschappen en middelen in weinige uren of dagen kan daarstellen, b. v., het verschansen van een huis, van een dorp, het verbeteren van eene positie. Hiertoe behooren de verhakkingen, de ineenvlechtingen van kreupelhout, de inrigtingen tot verdediging van heggen, sloten, muren, het onbruikbaar maken van wegen, het stoppen van stroomende wateren, en honderd andere zaken.

Dit alles schijnt zeer eenvoudig, en is het ook werkelijk; doch des te meer reden dan ook, dat elk het behoorde te kennen; en dit is ook volstrekt noodig, zal men er werkelijk dienst van kunnen trekken; want, hoewel elk werk op zich-zelf eenvoudig is, kan het echter zoo menigvuldig en zoo uitgebreid wezen, dat het onmogelijk door de ingenieurs kan worden uitgevoerd, te meer, daar de arbeiders geene kennis hebben van zulke soort van werken, en men dus bijna aan iedereen man zijnen pligt zou moeten voorzeggen.

De officiers der genie zullen genoeg te doen hebben met te zorgen, dat het noodige verband tusschen alle die deelen werde verkregen, dat de behoorlijke ruimte en openingen blijven bestaan, om de ondersteuning en samenwerking der verdedigers mogelijk en doelmatig te maken; hun pligt zal altoos zeer onderscheiden zijn van dien der uitvoerende officiers van de andere wapenen, en het zoude eene kleingeestigheid van ons zijn, om dit niet te willen afstaan, als het belang der zaak zulks zoo dringend vordert.

Een boek dat op deze wijze den pligt der ingenieurs en dien der andere officieren onderwijst, zou ons eene groote dienst bewijzen. Zal het nuttig voor den ingenieur wezen, dan moet het hem leeren eene positie goed te kunnen beoordeelen, snel te besluiten wat in verschillende gedeelten moet verrigt worden, en hierbij partij trekken van de bestaande hindernissen; hij zal zich gedurig voor den geest moeten stellen, hoedanig in elk voorkomend geval te handelen, en daaromtrent met zich-zelf tot heldere denkbeelden gekomen zijnde, dan zal hem het werk gemakkelijk van de hand gaan; er zal eenheid in zijne genomene maatregelen zijn, en hierdoor zullen alle de officiers, die tot de verdediging moeten medewerken, een vertrouwen verkrijgen, hetwelk zoo volstrekt noodzakelijk is, zal men op eene goede uitkomst kunnen hopen.

Zal dit werk verder nut bewijzen aan de officiers van de andere wapens, dan moet al wat er uitgevoerd zal worden niet *oppervelakkig* beschreven zijn, men moet zoo veel mogelijk in de details komen; dit moge overbodig zijn voor ingenieurs, die gewoon zijn te maken en af te breken; voor hen die dit niet kennen is dit volstrekt noodzakelijk, niet alleen om goed en spoedig werk te maken, maar ook om te verhinderen dat er ongelukken komen.

Zoo is het niet voldoende met te zeggen, wat eene verhakking is; men moet leeren hakken, transporteren en bevestigen. In een huis, dat verdedigd moet worden, moeten alle de te nemen maatregelen en de verschillende wijzen waarop die uitgevoerd kunnen worden, worden opgegeven, en zoo verder met alle zaken. Is nu het meerendeel der officieren hierin wel onderwezen, dan zal het werk snel gaan, en men in weinig tijds een dorp of eene positie in staat van verdedi-

ging brengen; want men behoeft dan slechts aan elk te zeggen wat er gedaan moet worden.

De provisoire of tijdelijke veld-verschansing, is dat gedeelte dat in den oorlog altoos bijzonder de tegenwoordigheid van den ingenieur zal vorderen, niet alleen tot het ontwerpen, maar zelfs tot het uitvoeren; zij zal voornamelijk bestaan in zoogenaamde *place de moment*, bruggen-hoofden, en die enkele gevallen, waar men achter te voren vervaardigde verschansingen den vijand afwacht, b. v., bij Borodino, Torres-Verdras, enz. Daar nu hier veel meer tijd voorhanden is, kan men rijper overleggen, andere middelen aanwenden, beter uitvoeren, bij gevolg grondbeginselen toepassen, hetwelk bij de passagère meestal onmogelijk is. Men kan nu eene keus doen tusschen verschillende wijzen van verdedigen; met één woord, de veld-verschansing speelt hier de hoofdrol, en de taktiek der andere wapens wordt nu aan haar ondergeschikt, terwijl in de passagère veld-verschansing de algemeene regels der taktiek moeten blijven heerschen, en de ingenieur dit moet bevorderen, beschermen, meerdere kracht verleenen en geene zamengestelde inrigtingen willen daarstellen.

Wat de uitvoering aangaat der provisoire werken, zoo is het duidelijk, dat deze aanmerkelijk verschilt van die der passagère. Tot het maken reeds van zware borstweringen en diepe grachten, wordt een ingenieur gevorderd, die gewoon is om groote aarden werken uit te voeren. Hetgeen hiertoe vereischt wordt is al te omslagtig om in een werk over de veld-verschansing te worden opgenomen, en dan nog zou dit een klein gedeelte zijn van zoo vele andere zaken die uitgevoerd moeten worden, en waartoe men min of meer een bouwkundige moet zijn.

Wanneer nu twee zaken in grondbeginselen en uitvoering van elkander verschillen, verschillen zij dan niet genoeg om van elkander te worden afgescheiden?

Het komt ons niet alleen voor, dat dit onderscheid bestaat, maar dat het nuttig is daar bijzonder op aan te dringen, en scherper van elkander af te scheiden dan tot nog toe is geschied. Op deze wijze kent ieder juist zijnen plicht, ieder gevoelt zich op zijne plaats, en volvoert zijne taak met vertrouwen.

Men zegt: die wèl onderscheidt, die wèl leert; het is dus eene belangrijke zaak een onderwerp wel uit elkander te zetten, en van één te scheiden wat niet bij elkander moet blijven; het verwarren van de dienst van den ingenieur met dat gedeelte hetwelk ieder officier moet kennen, is, naar ons inzien, voor een groot gedeelte de oorzaak van de onvolledigheid in de werken over de veld-verschansing. Voor den officier van de genie zijn zij niet genoegzaam, omdat zij niet alle mogelijke aan te wenden maatregelen opgeven, welke hij moet kennen en men van hem kan verlangen. B. v., de kracht der verdediging van

de provisoire werken is, zooals zij door de meeste auteurs wordt opgegeven, bijna geheel uitwendig; indien nu de bevelhebber van het leger wilde, dat de kracht der verdediging inwendig zou wezen, iets dat denkkelijk eene aanzienlijke verbetering zou zijn, dan vindt men in onze boeken daaromtrent zoo goed als niets; alleen in sommige Deutsche werken wordt daarover, en dan nog wel zeer verstrooid en onvolledig, gehandeld. Hetgene de officiers, die geene ingenieurs zijn, moeten kennen, om iets uit te voeren, staat nergens beschreven; zij hebben iets geleerd en kunnen er geen voordeel van trekken; is het dan wel te verwonderen, dat de meeste het als nutteloozen ballast beschouwen?

Zeker heeft de heer *von Hackewitz* niet gemeend, dat zijn werk dit geheel zou verhelpen; maar het is toch op eenen beteren weg dan de meeste werken over dit onderwerp. Dat daarin zaken voorkomen die den officier der infanterie onnoodig zijn, zal wel de schuld wezen van hen die zulke examens vorderen, maar niet van diegenen die zich toeleggen om aan zulke examens te beantwoorden; en de vertaler kan even zoo goed als wij hebben ingezien, dat het gemakkelijker is om te zeggen, hoe het ons voorkomt, dat het zijn moest, dan om het naar behooren in dien geest daar te stellen; in welk geval wij ook liever een geschikt werk zouden vertalen, dan ons blootstellen aan de gegrondde aanmerking van over den oorlog te schrijven, zonder den oorlog gemaakt te hebben; — iets dat evenwel niet zonder verdiensten is, ja zelfs noodzakelijk kan zijn, ofschoon het door onze krijgsmakkers niet met dat vertrouwen zal opgenomen worden, hetwelk noodig is om hetzelfde toe te passen.

« Om de kanonniers, op barbetten geplaatst, tegen het vijandelijke vuur te dekken, in geulen te plaatsen, kan, onzes inziens, te regt afgekeurd worden, te meer nog, omdat bij het minste regenachtig weder dezelve aanstonds onbruikbaar zullen worden.»

Alle fortificatie werken die uit goede species zijn opgeworpen en niet met gras begroeid zijn, of waarvan de wal-gang en het banket niet door grint behoorlijk gedekt worden, zullen bij regenachtig weder altoos glibberig en modderig zijn; bij pas opgeworpene veld-werken is dit dus onvermijdelijk en de geulen bij de barbetten zullen zich in ditzelfde geval bevinden, maar niet meer dan de overige deelen der verschansing, want zij zijn zeer goed zoodanig in te rigten, dat daarin geen water blijft staan. Ook komt het ons voor, dat, tusschen de manschappen te dekken, of hen aan natte voeten bloot te stellen, de keus niet twijfelachtig kan zijn.

« Wij vermeenen, dat het verkieslijker zal zijn, bij veld-

werken de escarp onder het natuurlijk talud aan te leggen, omdat het te vreezen is, dat bij $\frac{1}{4}$ en $\frac{1}{2}$ aanleg, de alsdan hoog noodzakelijke bekleeding spoedig door het vijandelijk vuur vernield zal zijn, en daardoor nadeelige afstortingen van grond zullen ontstaan.»

Het is duidelijk, dat deze kwestie geheel tot de provisoire veld-verschansing behoort.

Deze werken worden altoos met storm genomen; hoe moeilijker men die maakt, des te sterker zal de verschansing zijn; ieder weet, dat het reeds zeer bezwaarlijk is eene helling van 45° te beklimmen, vooral wanneer zij eenige ellen hoog is, en men nergens iets vindt, waaraan men zich kan vasthouden; brengt men nu die helling tot 60° en 70° , dan is zij zonder ladders niet te beklimmen; kan men nu den vijand hiertoe dwingen, dan is dit een aanzienlijk voordeel, want die ladders moeten bijzonder daartoe gemaakt worden, veel in getal zijn, en reeds op eenen grooten afstand in het gezicht van den vijand worden aangedragen, iets wat den soldaat, die daarmee belast is, zeer tegen staat. Kan dit dus geschieden, dan is dit zekerlijk te verkiezen boven het natuurlijk talud; want de bekleeding is niet altoos noodig, en de afstorting van grond, na de vernieling van hetzelfde door het vijandelijk vuur, zal niet aanzienlijk zijn, en de nadeelen, daaruit voortspruitende, zullen niet tegen de voordeelen kunnen opwegen.

Dat zeer vele gronden kunnen afgegraven worden onder hellingen steiler dan 45° , is aan alle ingenieurs bekend, die in de zuidelijke provinciën aan de groote werken geweest zijn. Op verscheidene plaatsen bleef dezelve onder eene steilere helling dan 70° , gedurende eenen zeer geruimen tijd, staan, en dit is iets, dat zelfs in de tertiaire formatiën niet zeer vreemd is; en het zoude te wenschen zijn, dat in de werken, die over provisoire fortificatie handelen, alle deze gronden behoorlijk wierden opgegeven.

De bekleeding zal, indien zij gemaakt moet worden, doorgaans een aanzienlijk werk zijn. Het valt buiten ons plan, om na te gaan, of daarvoor niet iets beters ware te verrigten, en men dus alleen steile escarpen moest maken, wanneer het terrein dit toelaat; maar, aangenomen dat die steilte bestond, om het even hoe zij verkregen ware, dan zal het vijandelijke vuur daarop weinig uitrigten. Men mag toch redelijkerwijze vooronderstellen, dat de escarp niet door den vijand zal gezien worden, en dan heeft de ondervinding geleerd, dat het beschieten derzelve gedurende verscheidene uren naauwelijks voldoende was, om de noodige gaten in de fraisering te maken, ten einde te kunnen storm loopen. De kogels, die in dergelijke gronden indringen, welke onder zulke steile hellingen blijven staan, maken diepe gaten, maar vormen even moeilijk eene beklimbare bres als bekleedings-muren, van zachte

steen opgemetseld; en, indien de bekleeding eene beschoeiing van hout of rijswerk is, dan is het zamenhangende daarvan eene sterke verandering, om eene gemakkelijke beklimbare instorting te verkrijgen.

Maar stel eens, dat onder de gunstigste omstandigheid er hier en daar eene bres ontstond, dan kan men zonder ladders ook dáár maar alleen stormen; terwijl men anders, zich in de gracht verspreidende, het werk van alle kanten kan beklimmen. Het voordeel van zulk eene wijze van aanvallen boven de eerste, is dan toch wel iets dat wij niet zullen behoeven te ontwikkelen.

« Borstweringen van hout zamen te stellen of de aarden borstweringen met hout te bekleeden, zal men altijd zoo veel mogelijk moeten vermijden; de afspringende splinters door het vijandelijk vuur kunnen voor den verdediger zeer gevaarlijk zijn.»

Dit is waar, indien de borstwering onoordeelkundig is opgezet, geheel uit zwaar hout is zamengesteld, en zelfs wanneer dit van dun hout is geschied, en men volstrekt geene of te weinig aarde op het plongée-vlak heeft gelegd. In geval deze fouten echter niet zijn begaan, dan gelooven wij geene betere borstwering te kunnen zamenstellen dan van hout en aarde. De ondervinding pleit hiervoor te sterk, dan om hierbij lang te verwijlen; de borstweringen van de werken op de Gombora, in den slag van Palembang, waren uit boomstammen zamengesteld, en een zee-officier heeft ons verzekerd, dat het zwaar geschut de borstweringen niet had kunnen afkammen.

Wanneer zij goed ingerigt zijn, gelijk dit in sommige Duitse werken wordt opgegeven, dan kunnen er die nadeelen niet uit voortvloeijen die de recensent vermoedt; zij hebben het voordeel van bijna onvernietbaar te zijn, en van steilere binnen- en buiten-taluds te hebben dan de borstweringen, alleen van aarde opgeworpen; drie zaken die zekerlijk niet te verwerpen zijn.

« Omtrent de tracés der veld-verschansingen is de schrijver wel wat oppervlakkig te werk gegaan; deze zijn toch voor den infanterie- of kavallerie-officier belangrijke gedeelten uit de veld-verschansing.»

Dat de officiers van die wapens weten, hoe men de werken aanvalt en verdedigt, waarin hunne kracht is gelegen, en waar zij uit den aard der inrigting zwak zijn, met één woord, dat zij juist over de waarde dier werken kunnen oordeelen, is eene zeer nuttige zaak, en misschien voor geen leger noodzakelijker dan het onze, bij hetwelk de oorlog zoo menigmaal defensief zal moeten zijn, omdat ons land zoo bijzonder geschikt is om voet voor voet verdedigd te worden. Maar of zij

juist daarvoor tracés moeten kennen, is iets dat wij niet wel inzien; wij, ingenieurs, zouden daaromtrent een zonderling figuur maken, indien men ons, op het onverwachtst, een examen over dat onderwerp wilde doen afleggen; en waarom moeten dan officiers van andere wapenen iets kennen, dat zij nimmer zullen uitvoeren, en dat een goed ingenieur zich wel zal wachten naar de opgaven en afmetingen van een boek te ontwerpen? Waarom van die heeren iets gevorderd, waarvan wij ons kunnen ontslaan? Al dat nutteloos van buiten leeren zijn plagerijen, welke die officiers eenen walg hebben doen verkrijgen van de studie der veld-verschansing, en dus ten slotte de zaak meer schade dan voordeel hebben aangebragt.

Ten slotte meenen wij hier te moeten bijvoegen, dat wij deze aanmerkingen voornamelijk hebben gemaakt, om den nadeeligen indruk, dien deze recensie op de officieren der infanterie en kavallerie zoude kunnen maken, zoo veel in ons vermogen was, af te wenden. De geest waarin de *Militaire Spectator* tot dus verre zijne kritiek heeft gesteld, is altoos bescheiden geweest; zoo wordt ook het doel het best getroffen. Het was dus voor ons eene verplichting, ook in dien geest te antwoorden, waarin wij hopen geslaagd, en niet in dien bijtenden geest der anti-kritiek gevallen te zijn, dien men menigmaal aantreft, en waarvan de recensent dikwerf zelf de oorzaak is. Voorzeker heeft hij het regt, de waarheid te zeggen; maar hij diende dan ook dezelve te bewijzen; magtspreuken kunnen ons wel doen zwijgen, maar nimmer overtuigen, en wij laten het aan den recensent zelve over, om te oordeelen, of zijne kritiek hiervan geheel vrij is; ook is de uitdrukking: « Omtrent de vertaling zelve willen wij ons liever van alle aanmerking onthouden, » ten minste niet *humaan* te noemen; immers dit laat veel tot nadenken over, en geeft aanleiding tot gevolgtrekkingen, die dikwerf verder gaan dan mogelijk de recensent zelf heeft gewild; ware het niet beter, in dit geval, de aanmerkingen zelve te maken, welke men daarop vermeent te hebben.

W. N. ROSE.

Deze anti-kritiek aan den verslaggever opgezonden zijnde, hebben wij daarop ontvangen het hier onder volgend antwoord. Uit deszelfs inhoud zal de geeerde steller van het voorgaande artikel ontwaren, dat er dezerzijds werkelijk geene voornemens bestonden, om de bedoelde vertaling in een nadeelig daglicht te plaatsen; veeleer, dat de aanmerkingen welke daarop gemaakt zijn, gesteld waren in het welbegrepen belang zoowel van het lezend publiek als in dat van den vertaler. Plaatsgebrek belet ons om over sommige punten van het voorgaande en volgende opstel onze aanmerkingen mede te deelen;

zoodra zich eene daartoe gunstige gelegenheid aanbiedt, zullen wij hierop terug komen.

De Redactie.

Met leedwezen hebben wij uit de bovenstaande aanmerkingen, op ons verslag in kwestie, gezien, dat onze aldaar geuite gevoelens grootendeels verkeerd zijn opgenomen geworden, en wij zijdelings van het bezigen van magtspreuken, alsmede van inhumaniteit worden beschuldigd. Deze beschuldiging vermeen wij niet te verdienen; daarenboven beschouwen wij onze aanmerkingen niet van dat gewigt, dat daardoor een nadeelige indruk bij de officieren der infanterie of kavallerie zoude ontstaan. Indien deze daardoor echter ontstaan mogt zijn, verklaren wij volgaarne, dat zulks geheel en al buiten onze bedoeling is geweest.

Een handboek, dat dienen moet voor eigen studie, zonder hulp van anderen, moet zoo veel mogelijk duidelijk en volledig zijn, opdat de zich-zelven oefenende officier zoo weinig mogelijk op zwarigheden zal stuiten, die hem noodzaken de hulp van deskundigen in te roepen, in één woord: dat hij zich-zelven helpen kan. Op dit gevoelen hebben wij de meeste onzer aanmerkingen gegrond; zoo kwam ons onder anderen de behandeling der tracés te oppervlakkig voor, niet omdat wij voorstanders van de vroeger zoo algemeen aangenomene, aaneengeschakelde liniën, enz., zijn, of omdat wij de officieren willen plagen, met het van buiten leeren van maten en afstanden, maar om hem met de voor- en nadeelen dier tracés bekend te maken, ten einde zij over derzelve meer of mindere doelmatigheid, in overeenstemming met het terrein, op welke zij vroeger aangelegd zijn, of in het vervolg aangelegd kunnen worden, te oordeelen. Hiertoe toch kunnen zij in hunne eigene liefhebberij-studien, zoowel als in hunne dienst-betrekkingen in de gelegenheid komen. Zoo ook vonden wij het verkieslijker de helling der escarp-taluds, bij de gewone aarde werken, onder 45° te bepalen, niet omdat wij niet ten volle instemmen, dat steilere taluds moeilijker te beklimmen zijn, en men deze moeilijkheden bij bestormingen zoo veel mogelijk moet vermeederen, of omdat wij niet weten, dat er gronden zijn die zonder gevaar onder eene steilere helling kunnen afgestoken worden; maar omdat de bestorming dier werken veelal door kanon-vuur voorbereid wordende, de taluds alsdan veel van dit vuur zullen te lijden hebben, en vooral, omdat het den infanterie- en kavallerie-officier, niet gewoon zijnde in aarde te werken, veelal moeilijk zal vallen goeden grond van middelmatigen, of dezen laatsten van slechten (zoo als dezelve in den tekst in het algemeen genoemd wordt) te onderscheiden, en hij alzo in twijfel komen kan, welke der voorgeschrevene hellingen gekozen zal moeten worden. Deze gronden te onder-

scheiden, vereischt ondervinding, en hoe menigmaal dan nog vergist men zich in dezelve, vooral wanneer er groote droogte of langdurige regentijd plaats heeft, of zij door eene bovenbelasting bezwaard worden.

Omdat alle nieuw opgeworpene aarde werken bij regenachtig weder glibberig en modderig zijn, vermeenen wij, dat de geulen in de barbetten, bij dusdanige weersgesteldheid, spoedig onbruikbaar zullen worden. Hoewel eene goede afwatering naar achteren daaraan eene groote verbetering zal toebrengen, en wij gaarne den soldaat liever aan natte voeten dan aan het vijandelijke vuur blootstellen, gelooven wij echter, dat deze zelfde geulen de dienst van het geschut aanmerkelijk zullen bezwaren; het onophoudelijk springen en klimmen in en uit dezelve, en de moeilijkheden daaraan bij regenachtig weder verbonden, zullen de kanonniërs, ons bedunkens, in hunne bediening van het geschut zeer belemmeren. Deze kwestie zoude door de artillerie zelve, bij harer jaarlijkse oeffeningen, uithoofde van derzelve belang, kunnen beslist worden.

Omtrent de noodzakelijkheid, om op eene afscheiding in veld- en tydelijke fortificatie aan te dringen, zullen wij geen pennestryd voeren; zeer zekerlijk bestaat er groot verschil tusschen de werken, welker trace's men met bedaardheid overwegen kan, en die welke in een oogenblik opgeworpen of daargesteld moeten worden; doch het komt ons voor, dat deze beide afdeelingen zoodanig in elkander loopen, dat het zeer moeilijk te bepalen valt, welke werken tot de eene of andere afdeeling behooren zullen. Onze aanmerking dienaangaande willen wij ook geenszins aangemerkt hebben, als te moeten strekken, om de verdienste van het werk eenigermate te verkorten.

Eindelijk, om ons van de beschuldiging van inhumaniteit te zuiveren, vragen wij den vertaler om versooning, indien Zijn Ed. in onze uitdrukking, dat *wij ons omtrent de vertaling liever van aanmerkingen willen onthouden*, eenige beleediging mogte hebben gevonden. Ofschoon dit gezegde wat al te onbepaald is gebezigd geworden, was zulks geheel en al buiten onze bedoeling. Wij verzoeken daarom de lezers van den Militairen Spectator dit gezegde aldus te willen opnemen: 1°. Dat wij ons-zelfen de bekwaamheid daartoe ontzeggen, en 2°. het ons voorkomt, zelfs in het tegengestelde geval, zulks zeer ongepast zoude zijn. In recensien over letterkundigen arbeid, moge deskundigen genoegsmaken op woorden en uitdrukkingen te vitten, dit komt bij vertalingen van wetenschappelijke werken, waarbij verstaanbaarheid de hoofdzaak is, niet te pas; en het gemis dezer eigenschap bekennen wij volgaarne niet aangetroffen te hebben; alleen namen wij de vrijheid te zeggen, dat wij de invoering van zoo weinig algemeen verstaanbare woorden niet konden goedkeuren.

Hiermede hopen wij voldaan te hebben aan onze pogingen, om allen kwaden indruk weg te nemen, zoo omtrent de waarde van het werk, als omtrent de gevoelens van den recensent.

△.

BRIEFWISSELING.

Mynheer de Redacteur!

Bij het doorbladeren van het 7e N°. , 6e Deel, van uw geacht Tijdschrift, artikel Necrologie, en na alle de bijzonderheden van de loopbaan en wapenfeiten van den overledenen generaal-majoor *Sprenger* gelezen te hebben, kwam het ons opvallend voor, daarin zoo weinig vermeld te vinden, aangaande de ver-

rigtingen en daden van den braven en onder velerlei opzigten te vroeg afgestorvenen generaal-majoor *Stoecker*; des te meer, daar toch onder 's mans bedrijven er kunnen worden opgesomd, waarop ieder krijgsman, ja een geheel leger, met regt roem mag dragen.

Dit onderscheid in de levensschetsen der genoemde bevelhebbers, spruit vermoedelijk grootendeels uit het eigenaardige hunner beide karakters voort; de eerste wist zijne wapenfeiten te doen gelden; de laatste daarentegen, nederig van inborst, en in zijne pligts-betrachting zijne belooning vindende, gewaagde dan alleen van zich-zelfen, wanneer daarmede bevoordeeling of belooning van onder hem dienende, welke hadden uitgemunt, in verband stonden.

Het zij ons, die den generaal-majoor *Stoecker* bijzonder hebben mogen kennen en hoogachten, vergund, den krans die U hem, ter zijner dankbare nagedachtenis, hebt gevlochten, met eene bloem te meer van *vergeet hem niet*, op Hollandschen bodem geplukt, te versieren; welke, zoo wij hopen, tot getuigenis op zijne zerk zal strekken, dat ook hij, even als de generaal-majoor *Sprenger*, in de velden van Marie en Champagne den overmagtigen vijand wist te slaan, en dus ook gerechtigd was, om niet alleen zich een bescheiden deel van eenen algemeen behaalden roem toe te eigenen, maar om als overwinnaar in de geschiedrollen van Hollandschen wapenroem te worden vermeld.

Bij was het toch, die op den 7den Augustus 1851, aan het hoofd der 2de en 5de bataillons van de 15de afdeeling infanterie, en van het 2de bataillon der 1ste afdeeling Vriessche schutterij, het geheele leger van de Maas te Kermp, in den tiendaagschen veldtogt, niet alleen staande hield, maar sloeg; dat zulks in geene der militaire rapporten of beschrijvingen van dien veldtogt vermeld staat, moet alleen aan 's mans nederigheid worden toegeschreven, doch wordt voldingend bevesten in het geschrift door den beruchten generaal *Daine*, ter zijner verdediging over zijn gehouden gedrag in dien veldtogt, uitgegeven.

Aan het genoemde wapenfeit van den generaal *Stoecker* mag men alzoo, zoo niet het welgelukken van den tiendaagschen veldtogt, dan voor het minst de inname van Hasselt, den opvolgenden dag, en de daaruit voortgevloeide overwinning van het geschut, met welks metaal het Nederlandsche leger versierd is, toeschrijven. Die eer gelooven wij dus voor een groot deel aan den braven afgestorvene te danken te hebben, en achten het ons daarom ten pligt, zulks der vergetelheid te ontrukken, door de Redactie te verzoeken, deze teregtwijzing, als een vervolg der levensschets van den nederigen man, in een volgend nummer van den *Spectator* op te nemen.

Een uwer Geabonneerden.

De zeer geachte schrijver der bovenstaande regelen, ontvange onze dankbetuiging voor het alsnu in ons gestelde vertrouwen, ons overtuigd houdende, dat Zijn Edele de billijkheid onzer opvordering zal hebben ingezien. Het moet echter den schrijver niet verwonderen, dat onze levensschetsen dikwerf zeer onvolledig zijn, want wanneer Zijn Edele slechts in aanmerking gelieft te nemen, dat de mededeelzaamheid in het krijgslatterkundig vak ons nog zeer schaarsch wordt toegemeten, en Zijn Edele zich slechts voor eenige oogenblikken in onze plaats stelde, dan zoude Zijn Edele ook dadelijk de moeilijkheden, aan dat gedeelte van onzen werkkring verbonden, inzien. Intusschen zijn wij het niet geheel eens met den zeer geachten schrijver, omtrent zijne gevolgtrekkingen in den slotzin van zijne mededeeling. Dit punt zullen wij gelegenheid vinden, om later nader te ontwikkelen.

De Redactie.

B I J L A G E I X,

Behoorende bij den Militairen Spectator, 6de Deel, n°. 9.

(Maand Maart, 1838.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot plaatsel. komm. van de 3de kl. te Arnhem: de maj. C. W. Senn van Basel, van het depôt der 9de afd. inf. Bij de 9de afd. inf.: tot afd.-adj.: de 1ste luit.-adj. L. A. C. de Bock, van het 3de batt. van de afd.; tot batt.-adj. de 2de luit. W. A. Carré, van de afd. Bij de 5de afd. inf.: tot 2de luit.-kwart.: de serg. A. A. Schokker, van het alg. depôt der landm., n°. 33. Bij het Leger in de Oost-Indiën; tot 2de luit.-kwart.: de serg. J. J. van Emmerik, van de 9de afd. inf. Bij de milit. geneesk. dienst in Oost-Indiën: de burgerlijk geneesk. M. T. F. Wachenfeld; tot apoth. van de 3de kl. in het vaste kader van het pharmaceutisch personeel bij 's Rijks magazijn van geneesmidd.: de tijdelijken apoth. van de 3de kl. D. van Dockum, van de milit. zieken-inrigtingen te 's Hage. Bij de garn. en hospit.-dienst te s' Hage; tot tijdelijken apoth. van de 3de kl.: de leerling A. P. de Jongh Az., van 's Rijks magazijn van geneesmidd. Bij de milit. geneesk. dienst in Oost-Indiën: tot offi. van gez. van de 3de kl.: de med. et chir. Dr. Peter Andriano. Bij den gen.-maj. Verveer, in zijne betrekking als opperbevelhebber der expeditie ter westkust van Afrika, tot adj.: de 1sten luit. van Exter, van het 3de bat. art. nat. mil.; tot gouv. van de nederl. établissements ter kuste van Guinea, met den titularen rang van luit.-kol.: de 2de kapit. H. Bosch, van het bat. art. transporttr.; tot komm. der gewone milit. bezetting ter kuste van Guinea en tevens komm. en direct. van het Afrikaansche werfdepôt te St. George d'Elmina, met den effectiven rang van kap.: de 1ste luit. op non-activit. D. Stander.

VERPLAATSINGEN.

Tot plaats. komm. te Lecuwarden: de maj. T. C. Arensma, plaats. komm. te Arnhem. Bij de 9de afd. inf.: de maj. G. J. Umbgrove, van de 18de afd. inf. Bij de 18de afd. inf.: de maj. R. le Boullenger, van de 9de afd. inf. Bij de 17de afd. inf.: de kap. H. Mulder, van de 7de afd. inf. Bij de 5de afd. inf.: de kap. H. H. Bernelot Moens, van de 2de afd. inf. Bij de 14de afd. inf.: de kap. A. G. Reijers, van de 13de afd. inf. Bij de 10de afd. inf.: de 1ste luit.-kwart. C. Nieuwbarn, van het 3de bat. art. nat. mil. Bij het 3de bat. art. nat. mil.: de 1ste luit.-kwart. J. Bec, van de afd. kur. n°. 1. Bij de afd. kur. n°. 1: de 2de luit.-kwart. B. A. A. Roeloffs, van de 18de afd. inf. Bij de 18de afd. inf.: de 2de luit.-kwart. A. Treffers van het algemeen depôt der landm., n°. 33. Bij de Oost-Indische troepen: wapen der inf.: den 2de luit. F. de Korte, van de 17de afd. inf; wap. der art.: de 1sten luit. J. Vertholen, van het 1ste bat. veld-art. Bij de 2de afd. inf.: bij het res.-bat.: de 2den luit. Barrington, van het 1ste bat. der afd. Bij de 5de afd. inf.: bij het depôt; de 1sten luit. P. P. Rink, van het res.-bat. der afd. Bij de 2de afd. inf.: de offi. van gez. der 2de kl. J. T. Theunisse, van de 18de afd. inf. Bij de 18de afd. inf.: de offi. van gez. van de 2de kl. J. G. Kloppert, van de 2de afd. inf.

TITULAIRE RANG VERLEEND:

Dien van luit.-kol. aan den majoor ingenieur Schuller; dien van generaal majoor aan de gepensioneerde kolonels: Jonkheer P. A. von Daehne en C. A. Geijsweit van der Netten.

OVERLEDEN.

De 2de luitenant Vos van Rijswijk, magazijnmeester der artillerie te Groningen.

Handwritten text at the top of the page, likely a title or header, possibly mentioning "Handwritten by the..."

Handwritten text in the upper middle section, appearing to be a list or a set of instructions.

Handwritten text in the middle section, possibly a paragraph or a detailed note.

Handwritten text in the lower middle section, continuing the list or notes.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.

Handwritten text in the lower section, possibly a concluding paragraph.